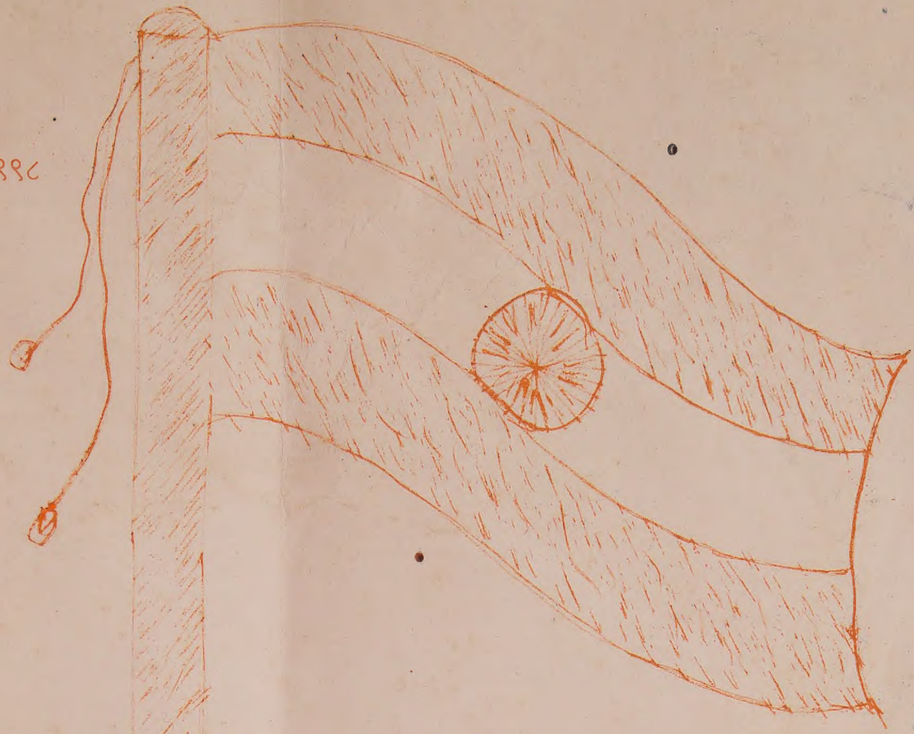
जाग

वर्स २४ ◇ आंक ११ ◇ जून १९९८

अठरा जून, अठरा जून –
तुज्या म्हज्या
सगळयां आमच्या रगतांत
आसा अजून घट्ट रिगून
अठरा जून, अठरा जून –
खबरच काडल्यार
आजय येता
आंगार कांटो फुलफुलून!

अठरा जून, अठरा जून –
दीस गेले, वर्सां गेलीं
नेण्टीं आसलीं, जाण्टीं जालीं
कांय जाणां
आमच्यांतलीय आमकां आतां
सोडून गेलीं
त्या दिसा उगडास करतां करतां
कंवळीं उतरांय जालीं जून
अठरा जून, अठरा जून!

अठरा जून, अठरा जून –
इतिहास गेलो घडोवन
तो दीस –
त्या दिसा आमी देखलो पुता
तो देखपी भाग्यवंत आमी
ताची काणी सोंपना सांगून
त्या दिसाचीं दुखां हून
आजय दोळयांत गर्दी करून!

अठरा जून, अठरा जून –
कितल्यांचींच काळजां
गेलो जिखून,
सुटकेचें उतर –
जाणा जाल्ल्या, नेणा जाल्ल्या
सगळयांनीच घेतलें मोखून,
तांणीच सायबा
बंदखणिचीं देवळां रचून
अज्रंवर जालो
अठरा जून, अठरा जून!

परजाच आतां राजा जाली
अठरा जुनाक नमन करून
आपलींच काळजां व्हड केलीं
जाल्ल्या गेल्ल्यां यादीन भरून
सादत उरूं अठरा जून, अठरा जून!
घर भरून, दार भरून
गांव भरून, सगळें भरून
सदां सदैव जाग धरूं
अठरा जून, अठरा जून!

— नागेश करमली

जाग

वर्स २४ ◇ आंक ११ ◇ जून १९९८

संपादपी : रवीन्द्र केळेकार

सहायुरपी संपादपी : माधवी सरदेसाय

जवाडावपी : सुमन्त केळेकार
प्रियोळ, म्हाड्डोळ, गोंय.

अक्षर जुळणी : तन्वी ग्राफिक्स,
बी-०४, आषाढ, माडेल, मडगांव.

छापपी : प्रिंटआर्ट ऑफसेट् प्रिंटर्स,
कुंडय इंडस्ट्रियल इस्टेट, कुंडय, गोंय.

ह्या आंकांत

नदर संपादप्याची १
गोंयबाबांली कोंकणी अस्मिताय जागोवपी बरपावळ
— माधवी सरदेसाय ६
जुंगी (कथा) – सोनिया दे कोस्ता १२
म्हजो वावर, म्हजीं उतरां : शेतांगण – प्रकाश पर्येकार १४
कविता – नागेश करमली, रमेश वेळुस्कार, मंगला शिवदास, माधव बोरकार,
राजश्री सैल १८
इतिहासाचीं पानां २१
साहित्य नियाळ : 'अक्षतां' आनी 'अंतरनाद' – नागेश करमली २२

वर्सुकी पटी	:	रु. ७५/-
विद्यार्थ्यांखातीर	:	रु. ६०/-
तीन वर्सांची पटी	:	रु. २००/-

चेक वा ड्राफ्ट Jaag Monthly च्या नांवाचो आसचो.
(चेक मडगांव भायले बँकेचो आसल्यार रकमेंत
धा रुपये अदीक जोडचे)

वेव्हाराचो नामो :

जाग म्हयनाळें
२०१-बी, सालदेल अपार्टमेन्ट्स
रुअ द साउदादिश, पाजीफोंड,
मडगांव – गोंय ४०३ ६०१.

किरकोळ आंकाचें मोल : रु. ७/-

नदर संपादप्याची

अप्रमाद

तो हालींच प्रोफेसर जाला. प्रोफेसर म्हणटकूच आपणें 'एब्सँट मायंडेड्' आसूंक जाय असो ताणें समज करून घेतला. शेणिल्ले शेणिल्ले वरी चलता. आपणालेच तनरेंत आसता. विसराळो, भोंवतणची सुद्द नाशिल्लो असो-सो कितें जाला.

हांवें ताका म्हळें, खऱ्यांनीच तूं असो 'एब्सँट मायंडेड्' जाल्लो आसशीत जाल्यार तुजे बुद्दिची धार गेल्या, ती झेमी, उबगणी जाल्या अशें म्हणचें पडटलें. प्रोफेसराची बुद्द सदां ऍलर्ट आसूंक जाय, जागरूक आसूंक जाय. शिटूक आसूंक जाय.

म्हजेर तो रागार जाला म्हूण आतां आयकतां.

बुद्द जागरूक नासता तेन्ना आमचे हस्तुकीं घडूंक जायना तें केन्ना केन्ना घडटा. मागीर 'चत्राय उरली ना' अशें म्हणून आमी तें पासून व्हरपाचो यत्न करतात.

घाळपणान मनशाच्या हातांतल्यान कितेंच घडूंक जायना.

बुद्ध म्हणटालो, घाळ रावशात, शेणटले. जागरूक रावशात, जिखतले. बुद्ध अशेंय म्हणी, चित्त इतलें जागरूक दवरूंक जाय की मनशाक बसतां तेन्ना आपूण बसतां, उठ्ठां तेन्ना आपूण उठ्ठां म्हणपाची जागरूक जाणवीक उरूंक जाय. आपणाक राग आयिल्लो आसत जाल्यार 'हो पळे, म्हाका राग आयला', रागा भरशीं व्हांवन वता आसत जाल्यार 'हो पळे, रागा भरशीं हांव व्हांवन वतां' हाचीय जागरूक जाणवीक ताका जावंक जाय.

गुपीत खबरो हाडपी मनीस कोणाचेरूय 'नदर दवरता' तेन्ना कितें करता? ताका कळूंक दिनासतना अशे एके सुवातेर वचून लिपून बसता की जंयच्यान ताका तांगेर कोण येतात, कोण वतात, सगळें पळोवंक मेळटा. मनशान हेच भाशेन आपणांत भितर अशे तरेचो एक सी.आय.डी. बसोवंक जाय की ताका आमच्या मनांत कसले विचार येतात आनी कसले येवन वतात ते जागरूकपणान कळूंक जाय. मनशाक आपणाकूच नियाळूंक येवंक जाय. 'चत्राय उरली ना' हें वाक्यूच ताचे जिबे वयल्यान केन्ना येवंक जायना.

एब्सँट मायंडेड रावन मनीस मोटार वा स्कूटर चलयत जाल्यार ताका एक्सिडँट जावंकूच जाय. एब्सँट मायंडेड रावन मनीस पसरो चलयत जाल्यार ताचो वेपार बुडूंकूच जाय. एब्सँट मायंडेड रावन आपूण देशाची राखण करतलें अशें सैन्य म्हणीत, देश दुस्मानाच्या हातांत वचुंकूच जाय.

एब्सँट मायंडेडनेस म्हळ्यार घाळपण आनी घाळपण म्हळ्यार प्रमाद. आनी 'पमादो मच्चुनो पदम्' – प्रमाद म्हळ्यार मरण. घाळपण खंयच चलूंक दिवंक जायना. खंयचेंच काम घाळपणान मनशान करूंक जायना.

कांय जाणांक 'उगडास उरना'. केनाय कोणूय अमक्या वेळार येतलों म्हूण सांगता आनी येना तेना तो म्हजो अवमान करता अशें म्हाका दिसता. म्हाका ताचो मागीर राग मारता. आनी 'उगडास उरलो ना म्हूण पावलों ना' अशें सांगता तेन्ना इतली तिडक मारता की ताचे सणकुटेर फुलोवचें-शें दिसता.

'उगडास उरलो ना' हें घाळपणाचेंच एक लक्षण. ताचो 'कॉग्निझिबल ऑफेंसां'त आसपाव जावंक जाय.

केषां अमोघ वचनम्

ऋषिपुत्राक तिडक मारता. तिडके भरशीं तो श्राप दिता. श्राप दितकूच ताका पच्छात्ताप जाता. आपणें बेश्टो श्राप दिलो अशें ताका दिसता आनी तो म्हणटा —

कितें करूं, श्राप तोंडांतसून भायर सरलो. हांव जल्मांत केन्ना फट उलोवंक ना. म्हूण, म्हज्या तोंडांतल्यान भायर सरिल्लें केन्ना फट जावचें ना. श्राप ताका लागतलो... म्हज्यान एकूच करूं येता, ताका उश्राप दिवन श्रापांतल्यान मेकळो करूं येता.

पुराणांत असल्यो कितल्यो-श्यो काणयो मेळटात.

जाच्या तोंडांतल्यान केन्नाच फट भायर सरूंक ना ताच्या तोंडांतल्यान भायर सरता तें उतर केन्नाच फट जावचें ना, तें खरें जावंकूच जाय – केदो भावार्त हो ह्या लोकांचो सत्याचेर?

कोणाचें उतर फुकट वचना? – केषां अमोघ वचनम्? शंकराचार्य विचारता आनी जाप दिता – ये च पुनः सत्य मौन शम• शीला. जो सदां खरें उलयत आयला ताचें. जो गरजे परस एक उतर चड उलयना ताचें. जो गरज पडटा तेन्नाच उलयता ताचें. उलयता तें मेजून उलयता ताचें. उलयतना तिडक ओडी सारके अवगूण आडवे येवंक दिना ताचें. असल्याच मनशाचें उतर फुकट वचना. तें अमोघ आसता. तें खरें जाताच जाता.

वाचा शुद्धीक इतले मानताले लोक आमच्या देशांत.

जिबेची शक्ती ही. हे शक्तिची फावऽ ती जतनाय घेवन उपेग करीत जाल्यार जग बदलपाक शस्त्रांची अस्त्रांची कसलीच गरज भासची ना.

ही संस्कृताय तिगून उरपाची ना

व्हिक्टर डॅविड्स हेन्सन – कोण जाणा, कोण म्हूण! काल ताचो लेख वाचलो, न्यूयॉर्क टाइम्सार (२-९-९६) आयिल्लो. लेखा वयल्यान केलिफोर्निया स्टेट युनिव्हर्सिटींत तो ग्रीक भास शिकयता जावंक जाय. ते भायर, ताची थंय जमीन आसा आनी हे जमनीर तो खासा काम करता आसूंक जाय, अशें दिसलें. म्हळ्यार, जमनी कडेन आनी स्रमांकडेन संबंद आशिल्लो मनीस हो. म्हाका ताची इतलीच ही वळख पुरो जाली, ताचो लेख बारकायेन वाचपाक.

तो म्हणटा —

'फाटल्या सप्तकांत आपणें 'प्लम्सां'ची एक पेट ट्रकार चडोवन दलाला कडेन धाडून दिली. पेटयेचें वजन आशिल्लें अठ्ठावीस पाऊंड. आपणाक ताचे मेळ्ळे सात डॉलर.

'बाजारांत आतां हीं फळां सत्तर डॉलरांत वतलीं.

'फळां आपणाल्या भाटांत जाल्लीं. आपणें स्रम करून काडिल्लीं. आपणेंच तीं वेंचून पेटयेंत घाल्लीं. आपणेंच पेट ट्रकार चडयल्ली. हाच्या बदल्यांत आपणाक मेळ्ळे फकत सात डॉलर. खावपी सत्तर डॉलर दिवन तीं घेतले. मदले त्रेसस्ट डॉलर वतले दलाल, वितरक, विकपी हांच्या बॉल्सांत.

'आमच्याच देशांत अशें घडटा, अशें न्हय. आयच्या जगांत सगळेकडेन हेंच चल्लां. स्रम करतात ते उत्पादक वेगळे आनी तांच्या स्रमाची साय खातात ते दलाल पसरकार वेगळे. स्रम करतल्यांनी रगत आटोवचें आनी दलाल, वितरक, विकपी ह्या जळवांनी तें लुंचचें, होच 'न्याय' चल्ला आयच्या जगांत. स्रमजीवी लोक रगत शिंपून जें पिकयतात तें खंयचे दरेन तांणी विकचें हेंवूय ह्यो जळवो, ह्यो बेंदल्ली, हे परजीवी लोकूच आयज थारायतात.

'समाजाच्यो मुळाव्यो गरजो भागोवपी स्रमजीवी लोकांचेर आयचें अर्थतंत्र हो जो अन्याय करता ताचे परिणाम आमी आमचे भोंवतणच्या जिवितांत पळेतात – निशेंणेन खशेंणेन सगळ्यांचें जिवीत पोखरलां. सास्वत नीति-मोलां वयले सगळ्यांचे भावार्त उबून गेल्यात. 'कित्यांत कांय अर्थ ना' अशे चडशा लोकांचें मत्त जालां. सत्य? कित्याक चलोवंक जाय तें? सत्या चलिल्ले कोण बऱ्याक पावल्यात व्हय? सगळे भिकेक लागल्यात... अहिंसा कित्याक उपकरता ती? वागां-शिंवांकडेन चलत व्हय ती? आयज सत्त आसात ते वागां-शिंवां सारके. वागां-शिंवां भाशेन तांकांय मारून उडोव जाय... दुसऱ्याचे बायले कडेन वांकडे नदरेन पळोवंक जायना? कित्याक पळेल्यार कितें जाता? तिची मान्यताय आसली जाल्यारूय तिका 'परस्त्र लेखून सोडून दिवपाक बाप्पा शिवराक काय कितें आमी?... पयशा कांय मोल ना? कोण सांगता? मोल फकत पयशांकूच आसा... ज फकत पयशे आशिल्ल्यांकूच मानता. पयशां बगर आयच्या जगांत झाड पान लेगीत हालना... हे तरेचीं 'तत्त्वज्ञानां' आयचे पिळगेच्या तोंडांतल्य आयकूंक मेळटात तीं कित्याक लागून? दलाल, पसरकार, सावकार वेपारी संवसारांतल्या जळवांनी, बेंदल्लिंनी स्रमजीवी लोकांक लुंचले, लुट फटयले, नागयले म्हूण न्हय? Materialistic philosophy म्हूण आय जी भौमानीत जाल्या ती, खरें म्हळ्यार, Philosophy of frustratio निशेल्ल्या लोकांचें तत्त्वज्ञान तें. आंतरीक जिवीत जांचें रितें जालां, पो जालां तांचें.

'आयच्या अर्थतंत्रान जगाचीच फाळणी केल्या. एका जगाचीं दोन ज केल्यांत. एका जगांत रावतात वैभवांत लोळपी भोगवादी (फोल्गी) लो – फायव्ह स्टार हॉटेलांनी जेवपाक वचपी, विमानांत एक्झेक्युटीव्ह क्लास संवसारभर भोंवपी, सत्ताधिशां-अब्जाधिशां भोंवतणी आनाव्यो-गुनाव काडपी – हातांत खूब पयसो घोळटा असले, जांचें घर भरून दार ओत असले 'धनी' लोक. आनी दुसऱ्या जगांत रावतात कमर बागोवन शे रोवपी, जमीन खणपी, भाजी-पालो फळफळावळ काडपी, शेतक बागायतदार; चिरे खणपी, घरां बांदून दिवपी गवंडे; लुगटां विणपी तेसेल – सगळ्यांच्यो सगळ्यो मुळाव्यो गरजो भागोवपी स्रमजीवी लोक.

'हे स्रमजीवी लोक संवसारांत आसात म्हूण आमी जेवतात खाता न्हेसतात पांगुरतात. 'सुशेगाद' बरें जिवीत जियेवंक पावतात. आनी मात बावडे अशे तरेच्या घरांनी रावतात की ज्या घरांनी तुमी पाव लेगीत दवरूंक तयार जावचे नात. अशे तरेचें जिवीत जियेतात जें गरि मजगतचो गरीब लेगीत जियेवंक राजी जावचो ना.

'पयल्या जगांतले लोक आपणाल्या भुरग्यांक 'उच्च' शिक्षण दिता कित्या खातीर? भुरगीं ज्ञानी जावचीं म्हूण? शिक्षीत जावचीं, संस्क जावचीं म्हूण? च्ये. तांकां कमर बागोवन स्रम करचे पडचे न्हय म्ह मातयेंत हात घालून काम करपाचो तांचेर प्रसंग येवचो न्हय म्हूण. फोल पसून ते वंचीत जावचे न्हय म्हूण. तांच्या 'स्टॅंडर्ड ऑफ लिविंगां'त किते उणें पडूंक पावचें न्हय म्हूण.'

हेन्सन मागीर म्हणटा —

'ही संस्कृताय तिगपाची ना. इतिहासांतली ही पयलीच असली संस्कृत न्हय. हिचे पयलीं असल्योच आनीक कांय संस्कृतायो संवसारांत व सरिल्ल्यो आनी तरतरिल्ल्यो. पुणून अखेरेक कोंसळून पडल्यो आनी जावन गेल्यो. इजिप्ताची संस्कृताय असली आशिल्ली. ग्रीस देशाचं असलीच आशिल्ली. रोमाचीय असलीच आशिल्ली. तांचे जे अवशेष आय उरल्यात तेच पळेल्यार पुरो, त्यो केदयो वैभव-संपन्न आशिल्ल्यो हा अदमास येतलो. आपूण सासणाचीं सासणां तिगून उरतल्यो अशें खा त्योच मानीस आयिल्ल्यो. तरी आसतना उरल्यो नात. ना जाल्यो. कित्याक तांचे बुन्यादींत जो फातर आशिल्लो तो आयचे संस्कृतायेचे बुन्यादं आसा तोच आशिल्लो. स्रमजीवी लोकांक लुंचप, लुटप, नागोवप, फटोव आनी जळवांवरी वा बेंदल्ले वरी अर्थतंत्राक दशिल्ल्या मूठभर परजी लोकांक वैभवांत लोळूंक दिवप हे बुन्यादीर त्यो उब्यो आशिल्ल्यो. आम

र्विल्ली संस्कृतायूय तांचे वरीच कोसळून पडपाची आसा, तांचे वरीच जावन वचपाची आसा...'

खंयचीच संस्कृताय तिच्या भायल्या दुस्मानांनी खंयच ना करूंक ना. भतरल्या विसंगतींक लागुनूच संस्कृतायो ना जाल्यात. जी संस्कृताय मजीवी आनी परजीवी लोक निर्माण करता ती केन्नाच खंयच तिगूंक वपाची ना.

स्वातंत्र्य संग्राम वजा गांधी = शून्य

'एका विचाराची जिवीत-कथा' वाचून एकल्यान म्हळें–

खुबूच सुंदर पुस्तक बरयलां तुवें. पुणून आमकां स्वराज्य फकत गांधींक लागुनूच मेळूंक पावलें असो समज जाता, तुजें हें पुस्तक वाचतकूच... स्वराज्य मेळोवन दिवपाक गांधींचो हातभार लागला, ना कोण म्हणटा? पुणून, भगतसिंगाचो लागूंक ना? चंद्रशेखर आझादाचो लागूंक ना? सुभाषबाबूंचो लागूंक ना?... फकत गांधींच्याच नांवाचो तुमी जप करतात तें कितें? गांधी सोडून बाकिच्या सगळ्यांक विसरप हीं पडमूरपणां न्हय? सुभाषबाबूंक तर तुमी साप्प विसरून गेल्यात...'

हांवें विचारलें, 'राजाजींचें नांव घेतात व्हय कोण आयज? सुभाषबाबूंचो उगडास काडपी बंगाल तरी आसा... राजाजींचो उगडास मद्रासांत लेगीत कोण काडिना. आमच्या स्वातंत्र्य-संग्रामांतले ल्हानासमानांतले सेनानी नाशिल्ले राजाजी. कृपालानींचो उगडास कोण काडटात? राजेनबाबू, वल्लभभाई हाचे पंगतींतले ते एक फुडारी आशिल्ले आमचे. तांगेलें शताब्दी वर्स आयलें तेन्ना तांगेल्या कांय भक्तांनी सरकाराक ताची जाणवीक करून दिली. सरकार राजीव गांधींच्या हातांत आशिल्लें. तांणी कितें जाप दिवची? ''वचत ताच्यो'' शताब्द्यो मनोवपाक आमचेकडेन पयशे नात... तुमी गुजरात सरकाराक विचारात.' गुजरात सरकाराक शें? कृपालानी गुजराती आशिल्ले व्हय तर? तांणी गुजरातांत काम केलां. तांकां आचार्य ही पदवी गुजरात विद्यापीठान दिल्या. पुणून कृपालानींनी बिहारांतूय तितलेंच काम केलां. उत्तर प्रदेशांत तर आयुष्य खर्चिलां. 'भारतीय' जातिचे ह्या देशांत जे कोण जावन गेल्यात तांचे मजगतचे ते एक आशिल्ले. लोक राजाजींक विसरले. कृपालानींक विसरले. वल्लभभाईंक विसरले. सगळ्यांक विसरले. फकत सुभाषबाबूंक विसरले म्हणटात तें खरें न्हय... सांगल्यार अजापांचो धसको बसतलो, सेनापती बापट कोण आशिल्ले हें नकळ आशिल्ले लोक महाराष्ट्रांत आयज मंत्री जाल्यात, खबर आसा व्हय तुमकां? आमी व्हडल्या व्हडल्यांक विसरल्यात. हजार बाराशीं वर्सां आमी बुद्धाक लेगीत विसरिल्ले.

गांधींकूय आमी विसरल्यात.

ताणें ह्युग टोयेन बरयल्लें सुभाषबाबूंचें जिवीत – The Springing Tiger – वाचिल्लें. खूब प्रभावीत जाल्लो. 'तांकां देशद्रोही म्हणपी लोक आशिल्ले खंय ह्या देशांत', ताणें शीण काडलो.

म्हळें, 'कम्युनिस्ट एका काळार तांकां देशद्रोही म्हणटाले... पुणून त्या काळार गांधीय तांचे नदरेन देशद्रोही थरिल्ले. ४२चे क्रान्तींत जांणी जांणी भाग घेतला तांकां सगळ्यांक तांणी देशद्रोही म्हळ्यात... त्या काळांत रशिया इंग्लंड-अमेरिकेच्या सांगातान हिटलर-मुसोलिनी सारकेल्या फॅसिस्ट शक्तींआड झुजताली. हें झूज कम्युनिस्टांच्या मत्तान 'पिपल्स वॉर' आशिल्लें. ह्या झुजांत जो आडखळी हाडटा तो तांचे नदरेन देशद्रोही थरतालो. ४२ची क्रान्ती तांचे नदरेन आडखळ हाडपी चळवळ आशिल्ली म्हूण देशद्रोही थरिल्ली. आनी सुभाषबाबूंनी तर जांचे आड रशिया झुजताली तांचोच आधार घेवन आझाद हिन्द फौज उबी केल्ली... कम्युनिस्टां भायर तांकां देशद्रोही कोणेंच म्हणूंक नात. चुकून लेगीत कोणें म्हणूंक नात... उरते, मोट्यांतले मोटे देशभक्त, देशा खातीर त्याग केल्ले, देश स्वतंत्र जावचो म्हूण आयुश्य झरयल्ले, एक कर्तुत्वी फुडारी ह्याच रुपांत लोक तांकां वळखतात... ह्याच रुपांत लोक तांकां मानतात. गांधींनी तर तांकां 'पेट्रियट एमंग पेट्रियट्स' – देशभक्तां मजगतचे सगळ्यांत व्हड देशभक्त म्हळ्यात.'

इतलेंय हें कबूल करुनूय सांगूंक जाय –

सुभाषबाबूंक राजकी प्रज्ञा नाशिल्ली.

देशभक्त फकत देशभक्त आसलो म्हूण जायना. देशा खातीर कितेंय करपाची ताची तयारी आसली म्हुण्णूय भागना. खंयच्या वेळार कसलें पावल उखलूंक जाय, ताचेय परस चड, कसलें उखलूंक फावना, हें ताका सारकें खबर आसूंक जाय. सुभाषबाबू हांगा उणे पडले.

दुसऱ्या म्हा-झुजा वेळार इंग्लंड अडचणींत पडिल्लें. हे अडचणिचो लाव घेवन आमी इंग्रजां आड चळवळ सुरू करुंया अशें ते म्हणपाक लागले. गांधी चळवळ सुरू करूंक तयार नाशिल्ले. देशाक सारको तयार करी नासतना चळवळ सुरू केली जाल्यार ती आंगलट येतली अशें तांकां दिसतालें. सुभाषबाबू गांधींचेर आनी गांधींक सांगात दिवपी कॉंग्रेसिचेर विटले आनी दुस्मानाचो दुस्मान तो आमचो इश्ट ह्या पोरण्या झिरझिरिल्ल्या तत्त्वाचो आधार घेवन ते जर्मनींत पळून गेले. हिटलराचो आधार घेवन आपूण हिन्दुस्तान स्वतंत्र करतलों म्हणपाक लागले. हिटलर पुराय येवरोप गिळपाक भायर सरिल्लो. आनी येवरोपा वांगडा आशिया आफ्रिकेंतल्यो येवरोपेवांच्यो वसणुकोय आपणाल्या साम्राज्याक जोडूंक सोदतालो. तो सुभाषबाबूंच्या आधारान हिन्दुस्तानांतल्यान इंग्रजांक घडये धांवडावन घालीत आशिल्लो. पुणून हिन्दुस्तान स्वतंत्र करतलो आशिल्लो व्हय? ज्या तत्त्वज्ञानाक धरून तो चलतालो त्या नाझी तत्त्वज्ञानांत हें बसनाशिल्लें. हिटलर व्हडलोसो आधार दिना; परतो आपणालो उपेग तो आपणाल्या राजकर्णा खातीर करून घेता म्हणपाची सुभाषबाबूंक जाणवीक जाली तेन्ना तांचो भ्रम निवळ्ळो. सुभाषबाबू जर्मनींतल्यान जपानांत गेले. हिन्दुस्तानांतल्यान जर्मनीक गेल्ले ही तांची साहसकथा जितलो कांटो फुलोवपी आशिल्ली तिच्याकूय चड कांटो फुलोवपी जर्मनींतल्यान जे जपानांत गेले ही कथा आशिल्ली. जपान 'दाइनिप्पोन' (ब्रहत् जपान)च्या हावेसान भारून गेल्लें. अख्खो आशिया खंड आपणाल्या साम्राज्या खाला हाडूंक आंवडेतालें. ताणें येदें व्हडलें चीन गिळिल्लें. कोरिया खाल्लें. ब्रह्मदेश सिंगापूर मेरेन तें पाविल्लें. धरुंया, सुभाषबाबूंच्या आधारान तें हांगासरल्यान हिन्दुस्तानांत आयिल्लें जाल्यार कितें जातलें आशिल्लें? हिन्दुस्तान इंग्रजी राजवटीक उबगल्लें. जपान आयिल्लें जाल्यार तें हारतुरे घेवन ताका येवकार दिवपाक मुखार सरतलें आशिल्लें आनी नीट दिल्लीच्या तख्तार ताका व्हरून बसयतलें आशिल्लें. इंग्रजांचें राज्य देडशें वर्सां तिगलें. जपान्यांचें कितलीं वर्सां उरतलें आशिल्लें, सांगूं येतालें व्हय? सुभाषबाबूंची जर्मनी जपानच्या आधारान हिन्दुस्तान स्वतंत्र करपाची येवजण शार्थी पावली ना हें बरें नशीब म्हणूंक जाय आमच्या देशाचें. ना जाल्यार देश फस्तीक पडटलो आशिल्लो.

सुभाषबाबूंत सगळें आशिल्लें. फकत 'स्टेट्समनशीप' नाशिल्ली. राजकी प्रज्ञा नाशिल्ली. आंगलट येवं येतात असले निर्णय हुतहुतेपणान ते घेताले.

सुभाषबाबूंची वाट चुकिल्ली.

चुको सगळ्यांनी केल्यात. एकल्या सुभाषबाबूंनीच केल्यात अशें न्हय. १९३७त प्रांतीय विधानसभांच्यो वेंचणुको जाल्यो. जिखून येतकूच मंत्रीमंडळां घडोवपाचो प्रस्न आयलो तेन्ना संयुक्त प्रांतांत कॉंग्रेसीन मुस्लीम लिगेक आपणा सांगातांत घेवंक जाय आशिल्ली. पाकिस्तान केन्ना घडूंकूच पावचें नाशिल्लें; मुस्लीम लिगेक पयस धुकलून जवाहरलालांनी व्हडांतली व्हड चूक केली अशें मौलाना आझाद म्हणटात. जाल्यार, १९४२त मार्चा म्हयन्यांत सर स्टॅफर्ड क्रिप्स जो प्रस्ताव घेवन आयिल्ले तो कॉंग्रेसीन मान्य करूंक

जाय आशिल्लो. A post dated cheque on a crashing bank अशें म्हणून गांधींनी तो भायर मारलो ही गांधींची व्हडांतली व्हड – हिमालयायेदी व्हड – चूक जाली अशें अरविंद घोष म्हणटात. काँग्रेसीन देशाची फाळणी मान्य केली तिचो गांधींनी प्राणपणान विरोध करूंक जाय आशिल्लो. 'ना, हांव फाळणी मान्य करचों ना' अशें नेटान सांगूंक जाय आशिल्लें आनी 'पाकिस्तान बनेगा तो मेरी लाश पर बनेगा' ह्या आपणाल्या म्हणण्याक तांणी घट धरून रावंक जाय आशिल्लें. ताचे बदला 'म्हजें आतां कोण आयकनात' असो शीण काडीत गांधी बसले ही तांगेली हिमालया परसूय व्हड चूक जाली अशें लोहियांचें म्हणणें आसा. सगळ्यांनी चुको केल्यात. चुको करीत करीतच सगळे मुखार गेल्यात. सुभाषबाबूंक एकल्याक कोण दुशण दिवचो ना.'

ताका हें सगळें नवें आशिल्लें.

हांव आतां गांधीं संबंधान कितें सांगतां हें आयकुपाक तो उत्सूक जाल्लो दिसलो. पूण हांवें म्हळें —

देशाक स्वराज्याची भूक लागिल्ली. ती भागोवपा खातीर ताणें तरांतरांचे यत्न केल्ले. १८५७त सैन्यांत बंड घडोवन हाडलें. तें आंगलट आयलें. मागीर 'राजमान्य' सनदशीर – कॉन्स्टिट्यूशनल – वाटे वयल्यान चलून पळेलें. उपरांत निशेधाची आनी बहिष्काराची 'लोकमान्य' वाट धरून पळेली. बॉम्ब-पिस्तुलां वापरून पळेलीं. समाज बदलपा खातीर 'सुधारणा' घडोवन हाडपाचो यत्न केलो. पोरण्या देखींक घट्ट दसून रावपाचो 'उद्धारकां'चो मार्ग खंय घेवन वता तो पळेलो. स्वदेशी धर्म आपणावन पळेलो. तरी आसतना देश काळखांतूच उरिल्लो. खंयचोच उपाय चलना म्हूण निर्शेल्लो. भंयाच्या वातावरणांत जीव मुठींत धरून जियेतालो.

जिस्त ह्या वेळार गांधी लोकां मुखार येवन उबे रावले आनी तांकां सांगपाक लागले, 'स्वराज्यूच जाय मू तुमकां? मागीर, हांव सांगतां तशें करात. 'आमकां स्वराज्य जाय' अशें मोट्यान आड्डून सांगात. भियेनासतना सांगात. जिवार उदार जावन सांगात, नित्शयान सांगात.' कशें म्हूण कोण जाणा, लोकांक तांचें म्हणणें पटलें. लोक मोट्यान 'आमकां स्वराज्य जाय' अशें म्हणपाक लागले. देश मोन्यांनी तांचे फाटल्यान चलपाक लागलो. १९१७ पसून २१ मेरेनच्या फकत पांच वर्सांच्या काळांत देशांत येदी आकांताची जागरुकताय जाल्ली पळोवंक मेळ्ळी की त्या काळांत ल्हान ल्हान भुरगीं लेगीत कोणाक भियेनासतना 'ब्रिटिश राज्य सैतानी राज्य' ह्यो घोषणा दीत भोवंक लागिल्लीं.

येदी जागरुकताय ह्या देशांत ते आदीं जाल्ली कोणेंच पळोवंक नाशिल्ली.

मागीर गांधींनी ल्हान व्हड सगळ्यांक स्वराज्याचे चळवळींत ओडून हाडले. तांणी लोकांक सांगलें, 'स्वराज्य जाय मू? चरखो कांतूंक लागात, खादी घालूंक लागात. ग्रामोद्योगी वस्तूच वापरात. स्वदेशीचें व्रत घेयात. स्वराज्य जाय मू? समाजांतलें आफूडभश्ट ना करात. उणाकांतल्या उणाकाक आपणालो भाव मानून ताका घरांत भौमानाची सुवात दियात. ताचे बरोबर जेवात खायात.' बायलांक सांगलें, 'सोऱ्यांच्या गुत्यांचेर वचून पिकेटींग करात. सोरो पियेतल्यांक पांय पडून 'पियेवं नाकात' म्हूण सांगात. प्रभात फेऱ्यो काडात. हिन्दी शिकात, प्रार्थना करात' – सगळ्यां खातीर कसलें न्हय कसलें काम सोदून दिलें. परिणाम – ल्हान-व्हड सगळे लाखांनी लोक देशसेवेचीं कामां करपाक लागले. तांकांच घेवन मागीर तांणी सत्याग्रह केल्यात. तांचेच भितरल्या लाखांनी लोकांक तांणी बंदखणींत धाडल्यात. पोलिसांच्यो लाठयो फाटीर घेवंक तयार केल्यात. ह्या 'मास पार्टिसिपेशना'क लागून देशांत खांचीं कोनशांनी देशभक्त दिश्टी पडपाक लागिल्ले. 'आयजूच स्वराज्य जाय, आत्तांच जाय, ह्याच खिणाक जाय' अशें म्हणपी जवाहरलाल, सुभाष बोस ह्या 'मास पार्टिशिपेशनां'तल्यानूच निर्माण जावंक पावल्यात.

गांधींच्यो चळवळी चलूंक नाशिल्ल्यो जाल्यार भगतसिंगूय निर्माण जावंक पावचे नाशिल्ले. भगतसिंग, चन्द्रशेखर आझाद हे तरेची प्रचंड लोकजागरुताय देशांत निर्माण करूंक पावतले आशिल्ले व्हय? हे तरेन लाखांनी लोकांक बंदखणींत वचूंक शिकयतले आशिल्ले व्हय?

आमच्या स्वातंत्र्य संग्रामांतल्यान गांधींक कुशीक काडात. लाखांनी लोक जे झुजले तांकां कुशीक काडिल्ले वरी जातलें. 'स्क्रॅप गांधी एण्ड यू स्क्रॅप द इन्डियन पीपल'. संपूर्ण स्वातंत्र्य संग्राम वजा गांधी – उत्तर शून्य येतलें.

लोकशायेच्यो शिमो

जवाहरलाल नेहरूंक एकूच मत्त! आनी तांगेल्या प्यूनाकूय एकूच मत्त! कित्याक म्हूण? दोगूय 'सारके' म्हूण? खंयच्या अर्थान दोगूय सारके?

दोगांकूय भूक लागता, दोगांकूय तान लागता, भूक आनी तान भागतकूच दोगांचोय जीव धादोसभरीत जाता, ह्या अर्थान दोगूय सारके. दोगांकूय पुरो जाता आनी पुरो जातकूच दोगूय सुस्त न्हिदून दुसऱ्या दिसा सकाळीं उठ्ठात तेन्ना नवे ताल्ल – फ्रॅश जावन उठ्ठात ह्या अर्थानूय दोगूय सारके.

चोरी केली, खूंन केलो जाल्यारूय दोगांकूय एकेच तरेची ख्यास्त जाता ह्यावूय अर्थान सारके.

दुसरे खंयचेच नदरेन सारके न्हय. ज्ञानान, अणभवान, कर्तुत्वान, प्रभावान, योग्यतायेन – दोगूय वेगळे. सामके वेगळे. आकांताचें अंतर आशिल्ले.

मागीर, दोगांकूय लोकशायेन एक एकूच मत्त कशें दिलें? दोगांकूय खंयचे नदरेन तिणें सारके मानले? दोगांयचो आत्मो एक. मनशा मनशा मजगतीं बुद्दिचो फरक आसूं, शक्तिचें अंतर आसूं, तांच्या आत्म्यांत फरक ना, अंतर ना. ह्या तत्त्वाक धरून दोगूय सारके मानले?

पुणून हें तत्त्व वेदान्ताचें. लोकशाय केन्नापसून वेदान्ताची भास उलोवपाक लागली?

लोकशायेंत सगळे सारके अशें आमी म्हणटात तेन्ना आमकां सांगपाचें आसता तें हें —

मनीस जल्माक खंयचेच जातींत आयिल्लो आसूं – बामण आसूं, म्हार आसूं; दुडवांचे नदरेन खंयच्याय पांवड्याचो आसूं – गिरेस्त आसूं, गरीब आसूं, ताका वयर सरपाक सारकीच संद मेळूंक जाय. वयर सरपाक कोणाचीच कसलीच आडखळ जावंक जायना. सगळ्यांक सारके लेखूंक जाय. कोणाकूच कसलेच खाशेले अधिकार आसूंक जायनात.

जवाहरलाल आनी तांचो प्यून एक ह्याच एका अर्थान.

* * *

लोकांच्या बऱ्या भल्याचीं खूबशीं कामां आयज आमी सरकाराच्या माथ्यार धुकलून दिल्यांत. हीं कामां सरकारानूच करपाचीं अशें आमी थारायलां. आनी सरकार आमी सरसमान लोकांच्या हातांत दिवन उडयलां. हाका लागून जाता कितें – जांकां आमी वेंचून दितात तांच्या हातांत सरकार वता. आमी वेंचून कोणाक दितात? जांकां आमी 'आमचे' मानतात तांकां. आनी 'आमचे' मनीस सदां 'आमच्याच पांवड्या'चे आसतात. म्हळ्यार, सरसमान बुद्दिचे आसतात.

सरसमान बुद्दिचे लोक सदां रुढिवादी, परंपरावादी, कसलोच बदल कोणूय करूंक भायर सरलो जाल्यार ताचो विरोध करपी आसतात.

म्हळ्यार, प्रतिगामी, प्रतिक्रियावादी आसतात.

जावंक कितें जाय?

जांकां समाजांत बदल घडोवन हाडपाचे आसात तांणी सरकारांत वचून आपणालो वेळ होगडावंक जायना. सरकारांत रावन कसलेच बदल घडून येवंपाचे नात. सरकारांत वचपाचें तें 'जें चलता तेंच चलोवंक सोदतल्या'

लोकांनी. समाज बदलूंक सोदतल्यांनी सरकारा भायर रावंक जाय. आनी सत्येच्या राजकर्णा बदला शक्तिचें राजकर्ण करूंक जाय.

श्रीकृष्णान पांच साम्राज्यां मातयेभरवण केलीं. पुणून एकूय साम्राज्य हातांत घेवन चलयलें ना. कित्या खातीर? महात्मा गांधीन पस्तीस वर्सां भितर स्वराज्य हाडून दिलें. स्वराज्यांत आपूण राष्ट्रपतीय जाले नात, प्रधानमंत्रीय जाले नात. जयप्रकाश संकश्टा वेळार सर्वोदय सोडून राजकर्णांत आयले. इन्दिरा गांधींची हुकूमशाय घट जावचे पयलींच पोखरून उडयली. पुणून सरकार तांणीय आपणा हातांत घेतलें ना. कित्या खातीर? सरकारांत वचून समाज बदलूंक येना म्हणपाची हांकां सगळ्यांक खातरी पटिल्ली. तांकां सरकारां चलोवपाचीं नाशिल्लीं. समाज बदलपाचे आशिल्ले.

लोकशायेंत प्रज्ञावादी मनीस सरकारांत केन्ना वचचो ना. तो भायर रावतलो आनी सरकारी सत्येक लोकांचे सत्येच्या अंकुशाखाला दवरतलो.

भुरग्यांक सगळें समजता आं...

भुरग्यांक कांय समजना म्हणटात तें खरें न्हय. तांकां सगळें समजता. तीं सगळें पळेतात. सगळें आयकतात. आनी पळेतात आयकतात तांतुंतल्यान 'घेवंक जाय तें' घेतात.

पयर एकल्यान एक खबर सांगली. तागेलें भुरगें पाळण्यांत आशिल्लें. ताणें दोळे धांपिल्ले. आवय-बापायन तें न्हिदलां जातलें अशें धरलें आनी प्रणयचेष्टा सुरू केली. भुरग्यान खंय त्यो पळेल्यो आनी ताणें कूस परतिली.

हांवें म्हळें, 'एँ, हाचे वयल्यान तुमी करतात तें कितें तें ताका कळ्ळां जातलें अशें म्हणूंक जावचें ना... बोला-फुलाक गांठ म्हणटात तशी, तुमच्यो प्रणयचेष्टा सुरू जाल्यात त्याच वेळार जिस्त ताणें कूस परतिल्या... प्रणयचेष्टा पळोवन कूस परतिल्या अशें म्हणप समा जावचें ना...'

तो म्हणपाक लागलो, 'तूं म्हाका सांगता?... हांवूय एका काळार भुरगो आशिल्लों... म्हाका घट्ट याद आसा... रातचो दोळे धांपून पडटालों. न्हिदनाशिल्लों. दोळे धांपून आसलों तरूय जागोच आसतालों. हांवें एक फावट म्हज्या आवय-बापायंक प्रणयचेष्टा करता आसतना पळेल्लीं... अडेच तीन वर्सांचो आसूंक जाय हांव तेन्ना. हें कितें चल्लां तें म्हाका हय-न्हय-शें कळिल्लें. तें पळोवपा खातीर हांव केन्ना केन्ना न्हिदेचें सवंग घेतालों. तांगेल्यो प्रणयचेष्टा सुरू जाल्यो म्हणटकूच ल्हवू दोळे उकते करून त्यो पळेतालों... म्हाका कांय समजनाशिल्लें अशें न्हय...'

भुरगीं ल्हान आसलीं तरी 'पूर्ण' आसतात. भोंवतणच्यो ल्हान व्हड सगळ्यो गजाली पळोवन 'घेवंक जाय' तें तीं घेतात आनी आपणाक घडयत रावतात.

* * *

शणै गोंयबाबांली कोंकणी अस्मिताय जागोवपी बरपावळ ★

माधवी सरदेसाय

१९१० ते १९४६ हो शणै गोंयबाबांले साहित्य-निर्मणेचो काळ – सुमार साडे तीन दसकांचो. तांगेले बरपावळिचे मुखेलपणान दोन वांटे घालूं येतात —
१. ललीत बरपावळ आनी २. शास्त्रीक बरपावळ.

ललीत बरपावळींत मुखेलपणान ह्या पुस्तकांचो आसपाव जाता :

१. **गोंयकारांचो मुंबैकार** (१९१०) हो काव्य रुपान बरयल्लो फार्स
२. **मोगाचें लग्न** (पयली उजवाडावणी १९१३), **झिलबा राणो** (पयली उजवाडावणी १९३६) आनी **पोवनाचें तपलें** (१९४८) हीं नाटकां
३. **गोमन्तोपनिषत् खंड १** (पयली उजवाडावणी १९३३) हो कथां, निबंदांचो झेलो, आनी **गोमन्तोपनिषत् खंड** वा **संवसार बुट्टी** (१९३४) ही दीर्घकथा.
४. **पुण्यात्मो राम कामती** (१९३९) आनी **आबे फारीय** (१९४१) ह्यो दोगां लोकिकवंत कोंकणी मनशांच्यो जिणो
५. **श्री भगवंतालें गीत** (१९५९) हो भगवद्गीतेचो गद्य कोंकणी अणकार

शणै गोंयबाबांली शास्त्रीक बरपावळ दोन पंगडांनी वांटून घालूं येता —

१. कोंकणीच्या भाशे-शास्त्रीक अभ्यासाची बरपावळ. हांतूंत **कोंकणी पैलें पुस्तक** (१९४०), **कोंकणी नादशास्त्र** (१९४०) आनी **कोंकणिची व्याकरणी बांदावळ** (१९४६) हीं पुस्तकां येतात.
२. दुसऱ्या पंगडांत कोंकणी मनीस, ताची भास, संस्कृताय, ताचो इतिहास हांचो थाव घेवपी पुस्तकां येतात. हांतूंत मुखेलपणान **गोंयकारांची गोंयाभायली वसणूक** (१९२८), **कोंकणी भाशेचें जैत** (१९३०), **येवकार अध्यक्षांलें उलोवप** (१९४७), **वलिपत्तनाचो सोद** (१९६२) आनी **आल्बुकेर्कान गोंय कशें जिखलें** (१९५५) ह्या पुस्तकांचो आसपाव करूं येता.

हे सगळे बरपावळींत शणै गोंयबाबांली एकूच कार्यावळ, तांगेलो एकूच प्रोजेक्ट अखंडपणान पूण वेगळ्या वेगळ्या आंगांनी उकतो जाल्लो दिसता. तो म्हळ्यार, कोंकणी अस्मितायेक, वा म्हणुंया, कोंकणी मनशाच्या कोंकणी खेरीतपणाक जाग हाडपाचो प्रोजेक्ट. तांगेले लिखणेंतल्यान आयिल्ल्या **ऐन वेळार** ह्या निमाण्या (१९४५च्या ऑक्टोबरांत बरयल्ल्या) बरपांत, ते निमाणे कडेन सांगतात, *'...आमी कोंकणे आमगेलें पुर्विल्लें भूत साप विसल्ल्यांत... आज धर्मकारण, राजकरण आनी भासकारण हांतूंत आमी सुतकी जाल्यांत. आमी पेल्यान रावन, कोणाक आफडनासतना, हेर लोक कितें करतात तें मोन्यानी पळेतांत आनी तांगेल्या बंदेपणांत वावुरतांत. हे भाशेन, आमगेले कर्तुत्वी पुर्वजूय आमचे सारकेच सुतकी आनी बंदे आसले अशें तांगेलें चित्र आमचे सामकार उबें रावता. आमकां उंच हावेसाची देख मेळना, आमगेलो जीव कसल्याच सात्वीक उमाळ्यांनी फुरफुरना, निखट्या बंदेपणांतूच दीस काडूंक आमी जल्मा आयल्यांत आनी सासणांचीं सासणां आमकां अशेच तरेन वांचूंक जाय, अशी साप उणाक आनी हीण भावना आमच्या मनाची जाल्या. ही असली भावना जावंक नाशिल्ली जाल्यार, आमी निजाचेच हुशार आनी बुदवंत कोंकणे, आज सगळ्या हिंदुस्तानाचें राजकरण, धर्मकारण आनी भासकारण हांतूंत मुखावैले म्हालगडे चतुर येरेंकार जावन, हिंदुस्तानाचें भाग्यवंत तारूं केन्नाच खैंचे भाटयेक लागूंक दिनासतना सुसंगीत, सायसंगीत आनी हुस्क्यामेकळें चलैतले आसले. पणून भंगले आमी...'*[1] आनी मागीर ते आपणाल्या *'आस्तिवंत आनी उमेदिच्या'* कोंकणी तरनाट्यांक *'आगरो करून आड्डून'* सांगतात – *'येन्नादर तें (पुर्विल्लें) भूत अुपकार करून सोदून काडात आनी तुमच्या कांठ्यार बसयात. तुमी तुमगेलो भाग्याचो इतिहास बारकायेन विसकून पळयात आनी ते भाशेन, तुमी तुमचो आतांचो आनी फुडलो काळ थारायात. तुमच्या धंग-नासपान, न्हिदसुरेपणान, आळसायेन आनी घळयेपणान जे परके सुवराथी लोक तुमच्या घरांत रिगून तुमच्या हड्ड्यार बसल्यात आनी धनीपण चलैतात तांगेलो फटाशिंचो तड्डकी अितिहास तुमी अुश्टांव नाकात. तांगेल्या मेंदून तुमी येवजुं नाकात. तांगेल्या पोश्यान तुमी अुदक पियेवं नाकात. तांकां तुमी कोंकणाच्या आड्याभायर बेगीन धांवडायात आनी तुमगेले निजाचे तेजिश्ट आनी ओजिश्ट बुद्वीन येवजात आनी वावरात. म्हणटकी, तुमी बऱ्याक पावतले...'*[1]

आबे फारीय आनी राम कामतीच्या जिणां वरवींय शणै गोंयबाब होच संदेश दितात. फारीय हो भुलविद्येचो शास्त्रीक सोद लावन *'गळूंक लागिल्लीं रगतां थांबोवपी आनी पिडे रोगांचीं चवनां पेखोवपी'*[2] अठराव्या-इकुणिसाव्या शेंकड्यांतलो *'गुणेस्त गोंयकार संत'*[2] पुर्तुगेजांची सत्ता गोंयांतसून हुमटावन उडोवपाखातीर रचिल्ल्या १७८७तल्या गुमानीत कटांत वांटेकार जाल्ल्या स्वाभिमानी बापायलो तो पूत. फ्रेंच भाशेंत उजवाडा आयिल्ल्या भुलविद्येवयल्या आपणाल्या पुस्तकांत फारीय आपणाल्या नांवा सांगाताक आपणाली जात ('बामण') जोडटा आनी सगळ्या पदव्यांच्या माथ्यार तिका सुवात दिता ही गजाल शणै गोंयबाबांक व्हडविकायेची दिसता. हांतूंत तांकां फारियांचो स्वाभिमान दिश्टी पडटा. ते बरयतात, *'ताणें आपल्या पुस्तकार आपली जात दिवंक नाशिल्ली जाल्यार, येवरोपांतले लोक ताका खरेपणानशीं आपले भितल्लोच एकलो समजतले आसले आनी तागेल्या म्हत्वाच्या शास्त्रीक सोदाचें येस गोंयाक आनी हिंदुस्तानाक मेळचे बदला येवरोपाक मेळटलें आसलें... ताणें आपली जात दिल्ल्या कारणान, ताका हिंदी म्हळ्याबगर येवरोपी विद्वानांक दुसरो मार्ग उल्लो ना.'*[3] फारीयांची जीण वाचप्यां मुखार दवरून ते कोंकणी मनशाक 'कशें आसचें' ताची देख दितात. पुस्तकाचे निमाणे कडेन ही जीण बरोवपा फाटली शणै गोंयबाबांची मोख उकती जाता. ते म्हणटात, *'फारियाचे जिणेवरसून हिंदू आनी क्रिस्तांव मेळून दोगांयनी जायती देख घे-सारकी आसऽ. हिंदूंक मराठी लोक आनी तांगेली भास व्हडलीं दिसतात. आनी क्रिस्तांवांक पुर्तुगेज लोक आनी*

★ गोवा कोंकणी अकादेमीन घडोवन हाडिल्ल्या साहित्य सप्तकांत २० मार्च १९९८ ह्या दिसा वाचिल्लो पेपर.

तांगेली भास व्हडलीं दिसतात... दोगूय परक्यांच्या नादांत आनी बडवाचारांत गुल्ल जाल्यात... दोगांयच्या बरपांत **निजाचें भांडवल कांयच नासता**... फारियाच्या बरपाची अशी गत जावंक ना. ताणें फ्रांसेजी सारकी परकी भास जरी लागीं केली, तरी तिका आपणाचो जीव-नांव विकून तो तिचो बंदो जालो ना. ताणें आपलो खासा मेंदू सांसपून तातूंतसून मोलादीक रत्नां भायर काडलीं आनी तांच्या मोलान ती भास विकती घेवन तिका आपली बंदीण केली!... देखून, ***आमच्या गोंयकारांनी जरी परक्यो भासो लागीं केल्यो तरी तांणी परक्यांचें निखटें उष्टें खावन सुण्याभाशेन वांचचें न्हय. तांणी फारियाभाशेन आपल्या खासा मेंदून येवजून, कसलें तरी नवें गिन्यान उजवाडा हाडचें.***'[४]

राम कामती हो सतराव्या-अठराव्या शेंकड्यांतलो व्हडले कर्तुत्वदशेचो गोंयकार. *'मुंबै शारांतलो तो पयलो वयलो म्हाल-मुखेल म्हाजन.'*[५] सुमार चाळीस वर्सां लोकांचे आनी सरकाराचे सेवेक ओंपून आनी तांचो उपाट विस्वास जोडून व्हडविकायेन जियेले उपरान्त कुस्कूट अन्यांव नासतना, तांच्या 'गुन्यांवां'ची चौकशी करपाचें फकाण करून सरकारान ताका बंदखणींत कसो घालो आनी थंयच तो निर्णल्ल्या आनी निरशेल्ल्या अंतस्करणान कसो भायर पडलो[५] ताची गजाल हे जिणेंत शणै गोंयबाब सांगतात. येद्या व्हडल्या कर्तुत्ववान मनशाची अशी दशा कित्याक जावची ताचो थाव घेतना ते बरयतात: *'तो (राम कामती) बुदवंत, हुशार, धिरिष्ट आनी साहसी आसलोय जाल्यार, ताच्या आंगांत धनीपणाची ऊब निखालूस नासली. तो कुडीन आनी मनान इंग्रजांचो साप बंदो जाल्लो. ह्या बंदेपणाफुडें ताका आपले जिणेची मुखेल लागणूक कितें ती केन्नाच कळ्ळी ना. ती ताका कळिल्ली जाल्यार, इंग्रजांनी केल्लो अन्यांव आनी अपमान बंद्याभाशेन सोसून, तांचे आड हात उबारिनासताना तांगेले बंदखणींत तो झरकटून मरचो नासलो. तो शिवाजीभाशेन थेंसून सुटून वचून तांकां प्रायश्चित भोगैतलो आसलो.'*[६]

कामतीच्या वेळार आनी उपरान्तच्या काळांत *'धनीपणाची ऊब नासून बंदेपणाचे भावनेन भरिल्ले'*[७] कितलेशे अशेच *'कर्तुत्वदशेचे हुशार, बुदवंत आनी शूर'*[७] बामण शणै गोंयबाबांक दिश्टी पडटात आनी तांगेले जिणेच्या दुखेस्त वा फिक्या अखेरा फाटलें कारण तांकां होलमता. ते बरयतात: *'अजून आमचे भितल्ली कामतिची पाथावळ तुटूंक ना. आमचे भितर बुद्द आसऽ, विद्या आसऽ, बळगें आसऽ, दुडू आसऽ आनी ह्या खातीर कोणाकूय अभिमान दिसूंक फावो. परंत इतलेंय जावन, धर्मांत, भाशेंत, समाजांत आनी राजकर्णांत आमकां धनीपण ना. आमी आमच्या खाशेल्या घरांत देडा दिसाच्या परक्याभाशेन चलतांत. आमी बंदेपणान वावुरतांत. आमचो आत्मविस्वास सामकोच उबला. दुसऱ्यांचे दिवटेतळा आमी आमचे बुद्दिचो उजवाड घालतांत.'*[७]

आनी, म्हालम्हाताऱ्या पुण्यात्म्या राम कामती मुखार तकली बागोवंक लावनूय शणै गोंयबाब वाचप्याक सादूर करतांत. राम कामतीची जीण गोंयकार बामणांच्या (एक नदरेन, कोंकणी मनशाच्या?) उणेपणाचेर बोट दवरता; आनी, पुण्यात्मो राम कामती कोंकणी मनशान 'कशें आसचें न्हय' ताची देख जाता. आनी बरोवप्या वांगडा वाचपीय आत्मपरिक्षण करपाक तयार जाता: *'अशें कित्याक जावचें? आमी केन्नाच्यान इतले बाबत जाल्यों? आमचे चड पुर्विल्ले जाणटेलेय अशेच आसले? ते धनीपणान वावुरताले कि बंदेपणान वावुरताले? आमची बंदेपणाची भावना जावंक मूळ कितें? पर्थून आमच्यान धनीपण जोडूं येत कि ना?'*[७]

कोंकणी मनशाच्या धनिपणाक जाग हाडपाखातीर, ७४८ ते ९७३ मेरेन सवाय दोनशीं वर्सां भारतांत दक्षिणेचे सम्राट जाल्ले राष्ट्रकूट मुदलचे गोंयचे, साष्टींतले – लोटलेचे, म्हणपाचें शणै गोंयबाब सिद्ध करून दाखयतात.[८] तेच प्रमाण, ८वो शेंकडो ते १३वो शेंकडो मेरेन कोंकणांत सत्ता गाजयल्ले शिलाहार राजाय मुदलचे गोंयचे – जांबावलेचें – वलिपत्तन म्हळ्यार बाळ्ळी हें तांगेलें राजपाटण आसलें हेंय ते सोदून काडटात.[९] हे सौदें कोंकणी मनशा मुखार मांडून, वा म्हणुंया, हें *'पुर्विल्लें भूत'* उस्तून काडून शणै गोंयबाब ताका राजकर्त्यांकडेन बरोबरी करपाचें, तांचेकडेन आयडेंटिफाय जावपाचें बळगें जोडून दितात आनी बंदेपणाचे अवतिकायेंतल्यान भायर सरून नवे – धनिपणाचे बुन्यादिचेर उबी आशिल्ले कोंकणी राष्ट्रियतायेची बसका घालपाखातीर तांकां प्रेरणा दितात.

१९४५ वर्साच्या ऑक्टोबर म्हयन्यांत जाल्ल्या गोमंतक मराठी साहित्य सम्मेलनाच्या अध्यक्षपदावेल्यान केल्ल्या काका कालेलकरांच्या उलोवपाचेर आपणाले विचार उक्तायता आसतना शणै गोंयबाब कोंकणीच्या भासकारणाचो तांकां जाल्लो दिश्टावोच वाचप्यां मुखार मांडटात. 'गोंयकार मराठ्यां'चे भुमिकेची टिका करून ते म्हणटात – *'कोंकणी भास ही क्रिस्तांवांली आनी मराठी भास ही हिंदुंली खैं! ते आपणाक 'पुर्तुगेज' म्हणैतात म्हूण तांगेली अपुर्बुद्द आनी हे आपणाक 'मराठी' म्हणैतात ही हांगेली शाणेली बुद्द! ते पुर्तुगालाक 'बापूयभूंय' म्हणटात ही तांगेली पिसाय आनी हे मराठणाक 'आवैभूंय' म्हणून गोंय हो मराठणाचो 'मोडुं नज जाल्लो कुडको' म्हणटात ही मात हांगेली जाणवाय!... हिंदुस्तानाक स्वराज्य मेळटकूच हांगेलो हावेस इतलोच दिसता कि मराठणाक गोंय दसोवन, मराठ्यांचें आनी मराठी भाशेचें चेपण आपणाल्या माथ्यार घेवचें आनी अडेचे 'मराठी' म्हणोवन सासणाचीं सासणां बंदेपणांत काडचीं! दमणगंगे साकून मलबारा मेरेन सगळो कोंकण देस हातांत घेवन, हिंदुस्तानाचे मुखेल सत्तेतळा ताचो कारभार कोंकणी भाशेंत खासा-खवान चलोवचो आनी आपणाल्या घरा-दारांत आपणें धनीपणान नंदचें, हें हांगेल्या सपनांतूय येना! हांकां बंदेपणाचीच रूच!... हांकां स्वतंत्र कोण करीत?'*[१०]

साहित्यांत बायलमनशेंतले उर्वशीक म्हाणाय दिवंची न्हय, तिचे बदला म्हैशासुरमर्दिनीक मखरांत पुजची, तीच संवसाराची तेजिश्ट आवय[११] हें काकासायबांचें मत्त उखलून धरता आसतनाच हे धर्मीक संस्कृतायेच्या मळारूय कोंकणी संस्कृताय वेगळी कशी तें शणै गोंयबाब उकतें करून दाखयतात. ते म्हणटात, म्हैशासुरमर्दिनीक आमी फकत *'झुजमारी देवी'* म्हूण वळखतात. पूण *'तिचेकूय चड पुर्विल्ली **उमा** (संवसाराक राखणी), **अंबा** (संवसाराची खरेली बा, आवै) आनी शान्तरुपाची देवी आयज अडेच हजार वर्सांवेर आमगेल्या कोंकणांत गांवा कणकणी नंदता आनी आमकां प्रसाद-पाखळी दिता... हे देवी इतली पुर्विल्ली देवी वेदीक बरपावळींत आनी सगळ्या हिंदुस्तानांत दुसरी कोण दिसना... कुडाळासाकून कारवारा मेरेन सांतेरिचें देवूळ वा देवळी नाशिल्लो एकूय गांव मेळत-सो दिसना. सगळ्यो जाती तिका पुजतात आनी सगळ्यांक ती राखण दिता. आमगेल्या कोंकणाबादत सगळ्या हिंदुस्तानांत सांतेरी ह्या नांवान दुर्गेची पुजा हेर खैंचेच कडेन चलना. हे भाशेन,... ह्या नांवाक कोंकणाच्या हका-मोलाचें 'ट्रेड-मार्का'चें रूप आयलां'.*[१२]

हेच भाशेन, कृष्णाची 'देवकी-कृष्णा'च्या (देवकेलो पूत कृष्ण ह्या अर्थान) रुपान केल्ली पुजा फकत कोंकणांत – तीय बी गोंयांत पळोवंक मेळटा. पुराय हिंदुस्तानांत ह्या नांवाचें श्रीकृष्णाचें देवूळ हेर खंयचेच कडेन दिश्टी पडना.[१३] देवकी-कृष्णा भाशेन म्हादेवाची मांगिरीश – 'मंगेश' ह्या नांवान पुजा जाता तीय बी गोंयांतूच.[१४] देखून शणै गोंयबाब म्हणटात, सांतेरी वरी 'देवकी-कृष्ण' आनी 'मंगेश' ह्या नांवांकूय कोंकणी ट्रेड-मार्काचें रूप आयलां. असलोच आनीक एक ट्रेड-मार्क शणै गोंयबाबांक 'रवळनाथा' भितर मेळटा. कुडाळा साकून कारवारा मेरेन दर एका गांवांत रवळनाथाचें ल्हान-व्हड देवूळ आसताच आनी सगळ्यो जाती ताका पुजतात अशें सांगून शणै गोंयबाब रवळनाथ म्हळ्यार 'राहुलनाथ'; तें म्हादेवाचेंच एक रूप अशी ताची अर्थावणी करतात.[१५]

ब्रह्मदेवाले भक्तिंतूय शणै गोंयबाबांक 'कोंकणी हिंदू' संस्कृतायेचें खाशेलेपण आनी पुर्विल्लेपण दिश्टी पडटा. ब्रह्मदेवाची भक्ती हिंदुस्तानांत वेदीक काळांत चलताली. पूण ख्रिस्ता आदल्या ५व्या-६व्या शतमानांत म्हळ्यार गौतम बुद्धाच्या काळार ब्रह्मदेवाची भक्ती उणी जाल्ली, म्हूण आयज भारतांत ब्रह्मदेवाचीं देवळां भोव उणीं – दोन तिनूच मेळटात. तांतलें एक गोंयां – सत्तर म्हालांतल्या ब्रह्मकर्मळी गांवांतलें ब्रह्म्याचें देवूळ [१६] अशें सांगून ह्या सगळ्या (सांतेर, देवकी-कृष्ण, मंगेश, रवळनाथ आनी ब्रह्मो) हिंदू देवांच्या भोव पोरण्या रुपांच्या आधारान आर्यांनी कोंकण वसोवची म्हुर्तमेड वेदीक काळांतूच रोयली म्हणपाचें शणै गोंयबाब सिद्ध करून दाखयतात.

गोंयांतले ब्रह्म्याचे भक्तिचो सोद घेता आसतना शणै गोंयबाब एका नव्या फुडाराचेर दोळो आशिल्ल्या कोंकणी इतिहासीक समाजशास्त्राची बसकाय घालतात. ते बरयतात, *'ब्रह्मकर्मळेच्या ब्रह्म्याचे म्हाजन देसाय-परोब कुळनांवाचे चाड्डे (चतूरथी) खेत्री आसात, ही गजाल इतिहासीक म्हत्वाची आसा. हाचेवैल्यान, ते थैंचे भौच पुर्विल्ले गांवकार हांतूंत दुबाव ना. अडेच हजार वर्सां आदल्या* ***वेदीक*** *काळांत बामणां वांगडा खेत्री कोंकणांत आयिल्ले हाचो हो घसघशीत पुरावो. राष्ट्रकूट, शिलार (शिलाहार), राणे (राणक-राजा), मोरये (मौर्य),* ***कोंकणे*** *संकपाळ आंगरे, परोब (प्रभु), सावंत (सामन्त – राजा लागशिले, राजाचे नातेवगीं), रावत (राजपुत्र → राउत्त → राउत), देसाय (देशपति), फळ-देसाय, गांवस, पळ बी नांवादीक खेत्री घराणीं, ब्रह्मकर्मळेच्या देसाय-परबां भाशेन चड पुर्विल्ल्या काळांत वांगडाच वा चिके फाटीं-फुडें कोंकणांत वसल्यांत... सतर म्हालांत पर्यें गांवच्या देवळांत सांतेरी, मावली, म्हाळसा बी देवां वांगडा, चड पुर्विल्ल्या काळापासून, एक कळस पुजतात, ताका* ***चाड्डो*** *म्हणटात. सतरिच्या पिसुल्लें गांवचे गांवकार आपुण* ***चाड्डे वंशाची*** *पिळगी म्हणु, देवपणाच्या वेळार राखणेचें कौल घेवंक, ताच्या नांवान गाराणें घालतात. हे भाशेन चाड्डो हें उतर भौच पुर्विल्लें, मोट्या माना-भौमानाचें, देवाचे व्हडविकेचें, जिंत्रूप देव म्हणु पुजेक लायिल्लें आसतना, हो उजळ आनी भारी-भुशणाचो इतिहास विसरून, आमगेले उंच आनी कुळवंत खेत्री हालिंच्या देड-दोनशीं वर्सांक, आपुण 'मराठे' म्हणोवंक लागल्यात, ही व्हडली पिसाय...* ***हे तांगेले करणेन, ते वैल्या पांवड्यारसून सकला घालून घेतात... ते मराठणांतसून कोंकणांत येवंक नात. ते वेदीक काळांतले.*** *पुराणीक काळांतले न्हयत. देखून, तांगेल्या देव-धर्मीक देवकाऱ्यांत तांकां* ***वेदीक मंत्रूच*** *लागू जातात; पुराणीक मंत्र लागू जायनात. अशें आसतना, परके नाड, तड्डकी, सुवार्थी, धोंसके लोक तांकां अुणाक लेखून तांच्या माथ्यार पुराणीक मंत्रांचें ओजें अुबारूंक लागल्यार, तांकां तांणी फाट-फुडो पळेनासतना, कोंकणाच्य आड्याभायर सासणाचे आमडून घालचे. आनीक वाट पळोवची न्हय.'* [१७]

ते मुखार बरयतात, *'खेत्र्यांभाशेन वाणीय, चड पुर्विल्ल्या वेदीक काळांत, बामणांवांगडा कोंकणांत आयिल्ले हाचो पुरावो, कोंकणांत बुद्ध धर्माची जोत पेटैणो पुण्ण हागेले जिणेंत मेळटा.'* [१८] पुण्ण सुनापरान्तांत म्हळ्यार, *शणै गोंयबाबांले अर्थावणे प्रमाण, गोंयच्या जांबावली वाटाराच्या आवाठांत, वाणयांल्या गांवांत बुद्धाच्या काळांत जल्मल्लो. बुद्धाले जिणे-काळांत गोंयां वाणयांली वसणूक आसली हाचो अर्थ, वाणीय बी वेदीक काळांतूच कोंकणांत आयिल्ले जावंक जाय आनी देखून तांगेल्याय देवकाऱ्यांत वेदीक मंत्रूच लागू जातात अशें शणैं गोंयबाब बरयतात.* [१८]

ते इतल्यारूच थांबनात. मुखार म्हणटात, 'आतां आमगेले वाणी, चाड्डे आनी बामण, हिंदू तशेच क्रिस्तांव, हांणी गावडे आनी हेर सुदीर लेखिल्ल्या भावांक आपणाल्या उंच पांवड्यार चडोवन, सगळ्यांनी मेळून, कोंकण, कोंकणे आनी कोंकणी भास ह्या भौच सोबीत तिर्कुटाची भांगराची घुडी संवसारांत जयजयकारान फडफडावची.' [१९] अशे तरेन कोंकणी भास नव्या कोंकणी समाजाची एकवटाची घुडी जाता आनी *'ॐ सांतेरी पाव! ॐ आंकवार मोरये पाव!'* [२०] ही होरावणी ह्या विसकळीत जावन पडिल्ल्या कोंकणी समाजाक एकठांय हाडपी फांकिवंत कोंकणी मंत्र जाता.

खंयचोय विचार लोकांमदीं पावोवपाचें नाटक हें एक प्रभावी माध्यम. नाटकाचे माचयेर कोंकणीक पळोवपाची संवकळ नाशिल्ले मुंबयचे 'गोंयकार हिंदू सभे'मुखार शणै गोंयबाबान **मोगाचें लग्न, पोवनांचें तपलें** आनी **झिलबा राणो** हीं आपणालीं तीन नाटकां हाडलीं. हांतुंतलीं **मोगाचें लग्न** आनी **पोवनाचें तपलें** हीं नाटकां सतराव्या शेंकड्यांतलो नांवाजतो फ्रॅंच नाटककार मॉलियेर हांगेल्या दोन खेळांचे मेकळे कोंकणी रुणकार. मनीस-सभावांतल्या धोंगां-पोंगांचेर प्रतिश्टीत समाजाच्या चालीं-रितिंचेर, तांचे पोकळ प्रतिश्टेचेर हांसत हांसत बडी मारून मॉलियेरान जशे आपल्या काळावेल्या लोकांक पोटभर हांसयले, हांसयत तिडायत जागे केले, तेच तरेचो वावर शणै गोंयबाबान मोगाचें लग्न आनी पोवनांचें तपलें ह्या नाटकांनी केल्लो दिसता. ह्या नाटकांनी घडये पयले खेपे मुंबयच्या गोंयकार हिंदू प्रेक्षकां मुखार तांगेलोच समाज तांगेलीच दिसपट्ट्या वेव्हारांतली भास घेवन, तांचे भितल्ल्या बऱ्या वायट गुणां सयत हारसो कसो उबो रावता. हीं दोनूय नाटकां हेर कितल्याश्या गजालीं वांगडा गोंयच्या प्रतिश्टीत हिंदू समाजाच्या भाशीक भावार्थांतलें उखलापेपण वाऱ्यार घालतात. कोणाच गोंयकाराचो आवयबापूय उलयना ते मराठी भाशेक गोंयांत मायभास कित्याक म्हणटात, **मोगाचें लग्न** नाटकांतलो धारुदाद दुबाव उक्तायता आनी अडेचो वैज जाल्लो बाबगो ताका सांगता, *'अगा, तुका तें समजना. अठ्ठावीस युगांचे आदीं ब्रह्मदेवान पैलींच जेन्ना गोंय निर्माण केलें आनी तांतूंत पैलींच जेन्ना मनशां जल्माक घालीं तेन्ना तांगेली भास मराठी आसली. आतांचे आमी गोंयकार हे त्याच मनशांली पिळगी. देखून सगळ्या गोंयकारांली म्हात्रभास मराठी.'* जिबेवेले भाशेक बाबगो *'हेंगाडी भास म्हणटा आनी विचारता, 'तिका भास हें उतर सोबता गा तरी? म्हाका जाल्यार ते भाशेचो दोळे फोडून राग येता. पणून आसूं, भँगू म्हणून हांव ती उलैतां.'* बाबगो म्हणटा, *'...आमकां वैजांक जाल्यार ती भास निखालुस फावना गा. आमी म्हणटात तें संवस्कुत्र नाजाल्यार म्हात्रभाशेनूच उलौंक जाय. तितलेंय घडना जाल्यार उलैता आसतना मदीं मदीं संवस्कुत्र उतरां अदूण घालूंक जायत.'* आनी तो बोंबबाबाक (धारुदादाल्या कारभाऱ्याक) विचारता, *'अगा, आसनवाटिकेसून दीपकन्येक गेलो आनी थैंची जलशाक घेवन सुवर्णकाच्या थार बसून स्त्रंखळापुराक गेलो' अशें म्हळ्यार बरें दिसता कि 'अस्नोडेसून दिंवचेले गेलो आनी थैंचें नुस्तें घेवन सोनक्याची गाडी करून सांकळे गेलो' अशें म्हळ्यार बरें दिसता?'* आनी बोंबबाब जाप दिता, *'तुजें तें पैलें उलौपूच बरें दिसता म्हणपाचें भेड्डो लेगीत सांगत.' 'सवंस्कुत्र'* आनी *'म्हात्रभाशे'*ची इतली तुस्त गावनूय निमाणें बाबगो धारुदादाक म्हणटा, *'आतां तुजे धुवेच्या रोगाची फोडणिशी तुजे हेंगाडी भाशेंतूच करतां. कर्मांतूच आयलां तें. ताका कोणाचो उपाय?'* आनी, उपाय ना जावन तो कोंकणी उलयता.[२१] हांगा अशिक्षित बाबगो शिक्षित – प्रतिश्टीत समाजाची भास उलयता, ताचें प्रतिनिधित्व करता.

पोवनाचें तपलें नाटकांतूय शणै गोंयबाब असलेच कांय 'भाशीक चिमटे' काडटात. म्हाळूभट तातुबाबाले धुवे खातीर कांय थळां सुचयता; तांतुंतल्या एका न्हवऱ्याचें वर्णन, ताची पात्रताय पळेयात – *'ताका फिर्गी बरप बी कांय येना. तो म्हराश्ट भास उलैता. ही भास ताची इतली निजाची जाल्या कि तो म्हराश्टींत हांसता आनी म्हराश्टींत रड्टा. तो म्हराश्टींत खोंकता आनी म्हराश्टींत ओंकता. म्हराश्टांतल्या सगल्या बुलेतिंचे कवळे ताच्या दोनूय बोल्सांनी तिनूय-त्रिकाळ गच्च भरिल्ले आसतात. तो नवरात्रांनी सरस्पतिचे पुजेक तेरेखोला साकून लोलयें मेरेन आनी मुरगांवां साकून*

ुदसागरा मेरेन दर एका गांवांत भोंवन म्हराश्ट भाशेंत उलौप करता आनी सांगता कि आमी उलैतांत ती कोंकणी भास साप विसरून तिचे बदला जागेपणांत आनी न्हिदेंत म्हराश्ट भास उलैल्या बगर आमची भूंय वैर सरची ना. आमगेलें दर एकलें भुरगें आतां म्हराश्ट भाशेंत रडूंक जाय ंवें! ताका भाट-बेंस ना आनी चाखरी-चुखरीय ना. तरी आसतना, तरेकतरा घोळाश्टकां करून तो कशेंय पोट भरता. ताका आवै-बापूय आसा, वरदक्षणा वीस हजार.' हाचेर तातुबाब म्हणटा, 'अबा-बा-बा! निखट्या घोळाश्टकांक आनी म्हराश्ट भाशेचे ओंकीक वीस हजार वर-दक्षणा?... ताची म्हराश्ट भास आमकां नाका.' ह्या न्हवऱ्याक ओतांत उबो करून तळतळावंक जाय अशें ताका दिसता.[२२]

झिलबा राणो हें अरेबियन नाइट्सां'तले अबू हसनाचे काणयेच्या आधारान बरयल्लें नाटक. पूण बारिकसाणेन पळेल्यार हें नाटक अबू हसनाचे काणयेचो भौ थोडो आधार घेता. ह्या नाटकांत काळाचे नदरेन विसंगत अश्यो दोन फाटभुंयो सांगातान पळोवंक मेळटात ---

१) कदंबांच्या काळावयल्या गोंयची इतिहासीक फाटभूंय. नाटकांतल्यो घडणुको कदंबांल्या राजपाटणांत – गोवापुरींत म्हळ्यार व्हडल्या गोंया, ११२४च्या अदमासाक घडटात. कदंब राजा दुसरो जयकेशीदेव, ताची राणी मैळल म्हादेवी ह्यो खरेल्यो इतिहासीक व्यक्ती ह्या नाटकांत पात्रां म्हणून येतात. म्हाळपै नायक, दण्णायक, काटकार सारकेल्या शणै गोंयबाबांल्या सोदां (अदमासां) प्रमाण त्या काळार गोंयच्या समाजांत राजकी नदरेन म्हत्वाच्यो आशिल्ल्यो व्यक्तीय (नांवां) ह्या नाटकांत दिश्टी पडटात.

२) शणै गोंयबाबांल्या काळावयल्या गोंयची समाजीक फाटभूंय. आपणाले आवय-भाशेक विटपी आनी परक्यांले भाशेक लागीं करपी स्वाभिमान वगडावन बशिल्लो समाज (बामणी समाज) ह्या नाटकांत आमकां दिश्टी पडटा.[२३] तेच वांगडा स्वाभिमानी चाड्ड्यांचे आनी वाणयांचे प्रतिनिधीय (झिलबा राणो आनी कदंब राजा) ह्या नाटकांत मुखेल पात्रां जावन येतात.

शेजारच्या राज्यांतल्या हरदास, पुराणीक, पिंगळी, मेडेजोयशी, ब्रह्मचारी, बावा सारकेल्या कोंकणांत (कोंकणी वाटारांत) येवन कोंकणी लोकांलो दुडू हातासपी आनी वयल्यान तांचेंच तासपी तड्डकी लोकांक बुद्द शिकोवप हो ह्या नाटकांतलो मुखेल विशय. झिलबाक एका दिसाखातीर कदंबराय जावपाची संद मेळटा तेन्ना खरंगट्यांतले धर्मसाळेंत रावपी 'गाळयाऱ्या हरदासाक' ख्यास्त करून तो राज्यांतसून भायर धांवडावन घालता. निमाणें जयकेशी म्हाराजाकडेन झिलबा इतलेंच मागता – '...आमगेल्या ह्या सुंदर कोंकणांत भायले भूसमारे येवन जीं धुडबुसां घालतात तीं आळाबंदा हाडचीं. हांगाचे बामण जे आपलेपणाचो अभिमान सोडून भायल्या लोकांच्या नादाक लागतात आनी आपली दशा होगडायतात तांकां मार्गार हाडचे आनी गोड-म्हों‌वे कोंकणी भाशेक जे कोण चिड्डूंक सोदतात तांकां चिड्डून उडोवचे.[२४]

कोंकणी भाशेचो संवसार वाचप्यां मुखार उकतो करून, कोंकणी भाशेचे तांकिचो तांकां दिश्टावो घडोवनूय शणै गोंयबाब कोंकणी अस्मितायेक जाग हाडटात. तांगेल्या बरपांत – भाशेंत – आमकां 'कोंकणीपणाची अतिताय' पळोवंक मेळटा. हाका लागून, शणै गोंयबाबांलें बरप कोंकणीक सगळ्यांत लागिंचे आशिल्ले मराठी भाशेंत लेगीत अणकारप भोव कठीण जावं येता. देखीक **खर्णवीर** काणयेंतलो हो सर्ग पळेयात --- 'सर्गार पावनाफुडें... अप्सरांनी खर्णविराक **आरथी दाखौन** घरांत व्हेलो. मागीर ताका... **केसर घाल्ल्या नाल्लाचो रोस लायलो, काना-माथ्याक गंधेल घालें, वटणें लायलें आनी ताचें आंग घांसून, जायेच्या वासाचो शाबू लावन, हुनहुनीत उदकांन घसघशीत बरो न्हाणैलो.**'[२५] **वज्रा-केम्पांच्यो फुलयो मारिल्ल्या भांगराच्या पाटार ताका बसैलो आनी ताचे भोंवतणी सोबीत किरा-मोरांची मोतयांची रांगोळ घाली.**[२६] ताच्या गळ्यांत **माजर्शिलां, जाळो, कळे, नागचाफीं आनी भुंयचाफीं हांच्यो पर्मळीक बऱ्यो माळो घाल्यो.** कपळाक जवादिचें घसघशीत **अक्षद** लायलें. दोंय कुशिंनी **मोर आशिल्ल्यो भांगराच्यो दिवल्यो** पेटैल्यो... ताच्या फुड्यांत भांगराची आगोतेची **शितीं** मांडून तिचे **कडेक भांगराचे दोणे** दवल्ले. तांतूंत **पोळयो, वडे, बुंदिचे लाडू, खाजिचे लाडू, साकरलाडू, मतलाडू, बेसन-लाडू, बियांचे लाडू, नेवऱ्यो, चवडे, पुडे, शिपे, साळकां, फुलां, कापां, कुरकुरां, म्हानां, जिरे-कोथमिरिचो हालवो, गुळऱ्यो, फेंडोऱ्यो, सांजोऱ्यो, दुदफेंडे, हालउंडे, सुकुरउंडे, हेलापे, सांदनां, हीट, मुठवे, मोदक, खिचडी, खाणटोळी, धोणस, पातोळी, तवसळी, कायलोळी, मणगणें, सोजी, दुदाचो पायस, शेवयांची खीर, कणग्यांची खीर, पोळयांचो रोस, सांदनांचो रोस, गुळणी, काकय बी सगळे गोडगोड परखन्न वाडले.** तशेंच **तरेकतरा आंबे, रसाळ आनी कापे घरे, 'रसबाळीं, सालदाटीं, सांवरबोंडीं आनी मैंडोळीं केळीं,** खाजूर आनी हेर फळावळ घाली... **अप्सरा** झिरझिरीत आनी ल्हव-पीक **कापडां न्हेसून विडो खावन तांबडे बडंग ओंठ करून, कान-दोळे मोडून, आंग-पांग मुड्डून, पोल्यांर हात धरून, ताज्या फुड्यांत गावंक आनी नाचूंक लागल्यो...** मागीर अप्सरांवांगडा तो खेळूंक बसलो. **घुलो, ताबुलफळें, गुटफळें, वागफळें, तिकटें, गडें-फाडें आनी हेर जायते खेळ तो खेळ्ळो...**[२७]

ह्या सर्गांत शणै गोंयबाब आमकां कोंकणी संवसार दाखयतात. कोंकणी फुलां, कोंकणी खाणां-जेवणां, कोंकणी फळ-फळावळ, कोंकणी खेळ, कोंकणी चाली-रिती हांची ही वळेरी वाचप्याक कोंकणी भाशेच्या, संस्कृतायेच्या खेरितपणाचो दिश्टावो घडयत वता. शणै गोंयबाबांल्या ललीत बरपांत असल्यो कितल्योश्यो 'समान-धर्मी' उतरांच्यो वळेऱ्यो पळोवंक मेळटात. ह्यो कांय देखी पळेयात:

राजम्हालांतलें सुन्दरें झिलबाक सांगता: 'म्हाका तरेकतरा शिवण-सूत येता. म्हाका **कुरकुरां, आमोरां, फुलां, वागोणेची वाल, कुंवल्याची वाल, लिंगांची वाल, सोकटें, बुगडी बी सगळें येता...'** (**झिलबा राणो**: २५)

ह्याच नाटकांतल्या खांपू घाडयाच्या तोंडांतली ही भास पळेयात: 'सगळे **भुतावळिचें मालें** हांव चिड्डून उडैन. म्हाका पळेनाफुडें कितलींय खर भुतां थप्प जातात. भायली-भितल्ली नड झड हांव एका खिणांत कातरून उडैतां. म्हजें **घाडपण** आयकनाफुडें **आळवंतीण, दंकीण, जखीण, खेत्री, रोद्री, समंद, ब्रह्मो, देंवचार, म्हारू आनी निरंकार** थर्त कांपतात... (**झिलबा राणो**: ३४)

संवसार बुट्टेंतलो इकरावो आत्मो संवसार कसो घडलो तें वर्णून सांगता. ताच्या वर्णनांतलें रुखावळिच्या घडपांतलें हें वाक्य पळेयात: '...ल्हवुल्हवु जमीन जायतेकडेन सुकली आनी थैं लव्यांच्या कांय जातींतसून **हरयाळी, सितेची चंवर, कावळ्याचे फोव, म्हातारेची शेंदरी-मांदरी आनी बोंदरां, हुंदराचे कान, घोडे-पावलां, तिरप, सांवो, पाकड, वरी, भात, आबोली, शेंवती, आंबो, पणस, वड, पिपळ, सायल असली तरेकतरा रुखावळ जाली.** (**गोमन्तोपनिषत् खंड ॥**: २८०).

शणै गोंयबाबांल्या बरपांतल्यो ओपारीय अस्सल कोंकणी. ह्यो देखी पळेयात:

'...तांकां जीं संकश्टां कशीं दिसतात तीं **चिटक्यामिटक्यांच्या पोरसांत कावळ्यांक भेष्टांवक दवरिल्ल्या तणाच्या हावक्यांपरस** चड भयांकृत न्हंयत.' (**कोंकणी भाशेचें जैत**: ६०)

'ती तिटापै-कशी कोण उबी थैं?... बरें मात **माडी कशेंशें ऊंच वाडलां.**' (**मोगाचें लग्न**: ४४).

हें पणसाचें वर्णन पळेयात: 'पणस पणून केदो, इल्लोसो, माणकुलोच. पणसूल म्हळ्यार चड बरें. मोटायेन व्हडल्याश्या नाल्लाएदें जायत. धोंग-पोंग

निखालुस ना. **वांटकुळी गुड्डी कशेंशें.** वानयेन बरें. भितर सगळे घरेच घरे. नाजूक बरे. **चांफीं कशेशे.** चार कसली ती नाच. घरो जाल्यार **हळडुवें सतम्याचें भांगर.** म्हाेंवान थपथपीत. जिबेर दवरिनाफुडें विरगळून उदक. पोटांत पावतकूच बोंबलेमेरेन थंडाय. भिकण तरी केदें? इल्लेंशें कुकूलें. **मावूय माणकुली मूठ कशी.'** (**बाबुमामालो पणस: गोमन्तोपनित्, खंड १, १९८९: २४**).

आमगेल्या घडघडचाफुडें तांगेल्या व्हडल्या व्हडल्या **नाल्लिंचे फार भुरग्यांचे फटार्शीतल्या तेफळा इतलेय गाजनात.** (**खर्णवीर: गोमन्तोपनिषत् खंड १, १९८९: १०१**).

मळबाक दिल्ले माटवाचे ओपारिचो हो विस्तार पळेयात:

'...देव ना जाल्यार **धतरिच्या माथ्यार निळ्या लुगटाचो फोर मारिल्लो सोबीत बरो माटव** कोणें घालो? **माडयां-मेडिंचो निखालुस आधार नासताना** तो कसो तगलो? ताचेर **मेज-माप नाशिल्ल्यो भांगराच्यो फुलयो** कोणें माल्ल्यो? तांतूंत आंकड्यांबगर **उजवाडाचे दोन घणघणीत दिवे** कोणें उमकळायले?... (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २५१**)

'सूर्याचो कपचो निखळून धर्तरी जल्मली तेन्ना ती उज्यासारकी वायेच्या रुपाची आसली... मागीर **खटखटयाच्या पंखाभाशेन** दाट आनी वळटा तसली जाली.' (**गोमन्तोपनित खंड २: २७६**)

शणै गोंयबाबांले बरपावळींतलीं नांवां, तांणी खासा आपणाक घेतिल्लें **शणै गोंयबाब** हें नांव लेगीत अस्सल कोंकणी – कोंकणी समाजांतूच, कोंकणी भाशेंतूच मेळूं येत हे तरेचीं. हेर भारतीय भासांनी मेळूं येत हे तरेच्या सर्वभाशीक नांवांचें शणै गोंयबाब उच्चारांत तरी कोंकणीकरण करतात. देखीक, महाभारतांतलो 'अश्वत्थामा' तांगेल्या बरपांत **अशवत्थामो** जाता; अप्सरा तिलोत्तमा **तिळोत्तमा** जाता (पळेयात: **खर्णवीर, गोमन्तोपनिषत् खंड १**). गोमन्तोपनिषताच्या पयल्या खंडांतल्या काणयांनी आयिल्ल्या नांवांची ही वळेरी पळेयात: **शापशणै, उमाबाय, माणकू, रागलो, सकलो** ('म्हजी बा खैं गेली'); **वासशणै, फकेबाब, चाफलें, जायलें, भगू** ('वासशणैली पोपाय'); **बाबुमाम, कुष्टबाब, शाणुमाम, ताराहोनी, सीताबाय, उमाबाय, कुटुमाम, नागलो, अन्ता, रागलो** ('बाबुमामालो पणस'), **पितुबाब** ('पितांबरशणै' वयल्यान), **सावित्रीबाय, सांतशणै, घारशणै, पालुबाब, कामणें, जयवंतें, आबलें, चाफलें, फटशणै, भीक शणै, मर्तुशणै, बिचेबाब, जनें, नोन, भिंवगो, तातशणै, फकरेशणै, पंतिआका** ('सरस्पतीआका' वयल्यान) **झिलुबाब, अइद्दें, सकलें, भार्गवशेट, तिकलो** (सुणो), **गिरिशणै, सोयरू, विठ्ठल** ('पितुबाबालो तांब्याफ्टो'). शणै गोंयबाबांल्या नाटकांतल्या पात्रांचीं नांवांय हेच तरेचीं.

उकती कोंकणी भाशेची ही उतरांची गिरेस्तकाय वाचप्यांक उकती करून दाखयता आसतनाच कोंकणींत आशिल्ल्या उतरांचोय अर्थाचे नदरेन नुलयत, विस्तार घडोवन, म्हळ्यार, रूढ अर्था भायर उतराचो वापर करून, केन्ना आशिल्ले कोंकणी सामुग्रींतल्यानूच नवीं उतरां घडोवन शणै गोंयबाब कोंकणी भाशेक नव्या विशयांखातीर तयार करतात. आनी अशे तरेन खंयच्याय विशयाक समर्थपणान तोंड दिवपाचे कोंकणीचे तांकिचो, तिच्या बळग्याचो वाचप्याक होलम दितात.

रूढ अर्था भायर उतराचो वापर: कांय देखी

— **कूस:** हें उतर शणै गोंयबाबांले व्याकरणी बरपावळींत 'प्रत्यय' ह्या व्याकरणी अर्थान (देखीक, **भौवचनी कूस, विभक्तिचें कूस**) वापरिल्लें मेळटा. शणै गोंयबाबां उपरान्तच्या कोंकणी व्याकरणकारांले बरपावळिंतूय 'प्रत्यय' ह्या उतरापरस '**कूस**' उतरूच अदीक दिश्टी पडटा.

— **मुंडकार** राजा; **मुंडकारी** राज्य.

'एक **मुंडकार राजा** मात खर्णविराचो तो जुल्मी हुकूम मानिना जालो.'

'ताणें आदीं **मुंडकारी राज्यांत** फावट घालून, थैंच्या राजांक आपल्या बळग्याचो आनी तुतनायकाचो हाऊ दाखैलो...' (**खर्णवीर: गोमन्तोपनिषत् खंड १, १९८९: ८२, ८३**)

— यमराजाले **मानाय**

'...झुजा-मळार चिड्डतकूच, यमराजाले **मानाय** ताचो प्राण व्हरूंक आयले तेन्ना...' (**खर्णवीर: गोमन्तोपनिषत्, खंड १, १९८९: ८४**).

— **आयतें**

'दर एकल्या केणांत आगळीं-उणीं दोनशीं कोटी नक्षत्रां घडपाचें **आयतें** आसलें. (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २७२**)

— **पोटकळ**

'(तेन्ना नक्षत्राचे ओडिचो नेट अदिक जावन सूर्याचे आंगांतले वायेक आकान्ताची भरती आयली आनी तांतूंतसून एक उंच ल्हार वा लोळो वैर सल्लो...) गुरू आनी शनि हे लोळ्याच्या पोटकळाकडले कुडके. (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २७५**)

— **पचकटो** (atmosphere ह्या अर्थान)

(सूर्याचो कपचो निखळून धर्तरी जल्मली... तिचेवैली ऊब पातळ जावन उदक जालें.) कांय उबेचो तिका **पचकटो** जालो. (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २७६**)

शणै गोंयबाबान घडयल्लीं कांय नवीं उतरां

— **बावल्यां-भक्ती** (''मूर्ति-पुजा'')

'...पुर्विल्ल्या हाता-लिखतांत बावल्यां-भक्तिचो धर्म भल्ला म्हणपाच्या समजान ताणीं तीं जाळ्ळीं' (**कोंकणी भाशेचें जैत: २२**)

— **भुंय-माप** (''area'')

'हें गोंय उत्तरेक तेरेखोला साकून दक्षिणेक माजाळी मुडगिरीमेरेन ६० मैल लांब आसून पूर्वेक दुदसागरासाकून पश्चिमेक हिंदी म्हालसमुद्रामेरेन ३० मैल रूंद आसऽ आनी ताचें सगळें **भुंय-माप** १०६० चौखणे मैल आसऽ. (**गोंयकारांली गोंयाभायली वसणूक: १, २**)

— **फातरेल्ले जीव** (''fossils'')

'आमगेल्या घराचो चिरो फोडून पळेलो जाल्यार भितर **फातरेल्ल्या जिवांचीं** लक्षांनी कल्लां दिश्टी पट्टात.' (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २९१**)

— **रसायण-साळ** (''Laboratory'')

'ही बुट्टी येवंक नाशिल्ली जाल्यार हांव खऱ्यानीच म्हजे **रसायण-साळेंत** जीव जल्मा घालतलों आसलों...' (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २७९**)

— **जडसाणेची ओड** (''gravitational pull'')

'(बोंबाड्यांतल्या वायेंतले परमाणु एकसारके हालताले. दरएकलो परमाणु दुसऱ्या परमाणूक आपणावशीन ओट्टालो.) ह्या ओडपाक **जडसाणेची ओड** म्हणटात.' (**गोमन्तोपनिषत्, खंड २: २७१**)

— **सूर्यावळ, गिरावळ** (solar system, planetary system)

'तागेल्या (सुर्याच्या) कुटुंबाक सूर्यावळ आनी भुरग्यांक गिरावळ म्हणटात. (**गोमन्तोपनिषत् खंड २: २७६**)

अशे तरेन, खंयच्याच विशयाक कोंकणी भास उणी पडना, ही भास संवसारांतले हेर खंयचेय गिरेस्त भाशेचे पंगतीक बसोवपाचे योग्यतायेचीच म्हणपाचें दाखोवन शणै गोंयबाब कोंकणी मनशा भितर भाशीक आत्मविश्वास जागयतात.[२]

शणै गोंयबाबांल्या शास्त्रीक बरपाक आर्विल्ली लोकशायवादी नदर आशिल्ली. शास्त्रीक भास लेगीत सगळ्यांक सोंपेपणान समजता अशे तरेची आसूंक जाय अशें ते मानताले. आनी ते प्रमाण चलताले. **येवकार अध्यक्षांल्या उलोवपांत** ते म्हणटात, 'कोंकणी भास आमी अशे तरेन फुलोवंया कि सकैल्या पांवड्या साकून वैल्या पांवड्या मेरेन उलोवपांत तशी बरोवपांत ती सगळ्यांक सारकी समजूंक जाय. वैली भास आनी सकैली भास,

पंडिती भास आनी गावडी भास अशे तिचे वांटे जावंक जांयनात: आमी ***गावड्यांक पंडीत करूंया आनी सगळेच पंडीत जावंया. आमी सगळे जाण कोंकणी भाशेचें पूर्ण स्वराज्य भोगुंया.***'[२९] हें विशाळ सपन पळोवन, तें खरें करपाचें 'मिशन' घेवन, कोंकणीक कोंकणी मनशाच्या सगळ्या उदरगतिच्या वावराचो सूर्य लेखून[३०] शणै गोंयबाब आपणाले बरबावळींतल्यान अखंडपणान कोंकणी अस्मितायेक जागयत रावले.

(गोंवा कोंकणी अकादेमीच्या बरेपणान)

End Notes:

१. येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १४४-१४६
२. आबे फारीय: २
३. आबे फारीय: २७
४. आबे फारीय: २९, ३०
५. पुण्यात्मो राम कामती: १
६. पुण्यात्मो राम कामती: १२१
७. पुण्यात्मो राम कामती: १२२
८. गोंयकारांची गोंयाभायली वसणूक: २८-२९
९. गोंयकारांची गोंयाभायली वसणूक: ५-७; वलिपत्तनाचो सोद
१०. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: ९३, ९४
११. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १११
१२. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १११, ११२
१३. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: ११३-११६
१४. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: ११९, १२०, १२६
१५. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १२६-१२९
१६. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १२९-१३३
१७. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १३४, १३५
१८. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १३५, १३६
१९. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १३७
२०. ऐन वेळार: येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: १४६
२१. मोगाचें लग्न (तिसरी उजवाडावणी १९८९, कों.भा.मं., मडगांव): ४९, ५०)
२२. पोवनांचें तपलें: १३-१५
२३. झिलंबा म्हणटा, *'...भायल्या भूसमान्यांच्यो मांडावळी चलैल्यात त्यो फक्कत बामणांनीच. तांकां आपलेपणाचो अभिमान निखालुस ना. तांचेपरस आमी चाड्डे आनी वाणी हजार वांट्यांनी बरे. आमकां नाखाटो आसा ताच्या धाव्या वांट्यानूय तांकां ना... म्हाका दिसता, ह्या फुडें असल्या ह्या बामणांकडेन आमी म्हालगडेपण दिवंक फावना. ते देडे दमडेक आमगेली भूंय भायल्या लोकांक विकतले.'* (पळेयात, झिलबा राणो: ५-७)
२४. झिंलबा राणो: ६०
२५. हें वाचून गोंयचे दिवाळेचो उगडास जाले बगर कसो रावत?
२६. पळेयात – **फुलयांचे पाट, किरा-मोरांची रांगोळ.** धतरिवयले (गोंयचे) पाट लाकडाचे, रुप्याच्यो फुलयो आशिल्ले; धतरिवयली रांगोळ पिठाची. सर्गावयले पाट भांगराचे, वज्रा-केम्पांच्यो फुलयो आशिल्ले आनी रांगोळ मोतयांची – इतलोच फरक.
२७. खर्णवीर: गोमन्तोपनिषत् खंड १ (३री उजवाडावणी १९८९, कों.भा.मं., मडगांव): ९३. उतराचेर भर – म्हजी.
२८. हाची एक सुंदर देख म्हूण 'संवसार बुट्टें'तल्या ११व्या आत्म्याचें उलोवप वाचचें. **गोमन्तोपनिषत् खंड २:** २५७-२८७.
२९. येवकार अध्यक्षांलें उलोवप: ७१.
३०. रवीन्द्र केळेकार: **कोंकणिचो प्रस्न आनी शणै गोंयबाब: वलिपत्तनाचो सोद** पुस्तकाक बरयल्ली प्रस्तावना (पान १६).

☐ गिन्यान दिवपी मनीस पिरायेन ल्हान आसलो तरूय जाणटे पिरायेच्या शिष्यान ताका बापाय सारको लेखचो. अंगिरसाचो पूत पिरायेन ल्हान आशिल्लो तो जाणटे पिरायेच्या लोकांक गिन्यान दितनां 'भुरग्यांनो' म्हूण उलो मारतालो. मनीस पिरायेन वा केंस पिकिल्ल्यान वा दुडू जोडिल्ल्यान जाणटो जायना. जो दुसऱ्यांक गिन्यान दिता ताकाच 'जाणटो' म्हणटात. तो पिरायेन ल्हान आसलो जाल्यारूय. लाकडाचो हती केलो म्हूण तो खरो हती जायना. तसो, जो गिन्यान जोडिना तो पिरायेन जाणटो आसलो जाल्यारूय गिन्यानी जायना. जाचें मन निर्मळ आनी वाचा निवळ तो गिन्यानी. कोणाक दुखोवचें न्हय. वर्मार बसता असलें कितेंच उलोवचें न्हय. शाण्या मनशान भौमानाक विक्ख लेखचें आनी अवमानाक अमृत.

— मनुस्मृती

☐ धा शिक्षकां परस आचार्य व्हड. शंबर आचार्यां परस बापूय व्हड आनी हजार बापांय परस आवय व्हड. भुरग्या खातीर आवय जे कश्ट काडटा ते शंबर वर्सांनी लेगीत फारीक जायपाचे न्हय. आवय बापूय आनी गुरू तिगांकूय धादोशी दवरचीं. तांचे सेवेंत खंड पडूंक दिवचो न्हय. कायेन वाचेन आनी मनान ज्यो करण्यो आमी करतात त्यो तांचे मुखार दवरच्यो. श्रद्धावंतान ल्हान पांवड्याच्या मनशाकडल्यान लेगीत विद्या घेवची. मनशाचो पांवडो कसलोय आसूं विद्या घेतना अनमनचें न्हय. उश्टवाऱ्यार पडिल्लें भांगर काडटात तशें भुरग्यांकडल्यान लेगीत घेवपासारकें सगळें घेवचें. हे भाशेन जो गिन्यान जोडटा तो सगळ्या बांदपासांतल्यान मेकळो जाता. मनीस जिवो आसासर ताणें आवय बापूय आनी गुरू हांचे उपकार स्मरचे.

— मनुस्मृती

☐ ज्या घरांतल्यो बायलो सुखांत आसतात त्याच घरांत सदां देवाची सासाय वसता. ज्या घरांतल्यो बायलो दुख्खान रडटात त्या घराचें नाशें जाता. ज्या घरांतल्या बायलांचेर रडपाचो प्रसंग येना तें घर सदां उदरगतीक पावता. ज्या घरांतली बायल घोवाचेर आनी घोव बायलेचेर संतुश्ट आसतात त्या घरांत चिरकाळ मेरेन सूख नंदता. त्या घराचें सदां बरें भलेंच जाता. बायलो प्रसन्न उरूंक जाय. म्हणटकूच घर प्रसन्न उरतलें. बायलो दुख्खी उरल्यो जाल्यार घरूय दुख्खी उरतलें. घराची खुशालकाय, घराचें सूख, घराचें बरें भलें, आमी बायलांक कशे तरेन वागयतात ताचेर निंबून उरता.

— मनुस्मृती

लुंगी

□ सोनिया दे कोस्ता

शिनप्पाच्या पुतान शिनप्पाक जल्मा दिसाचें इनाम जावून दिल्ली सोबीत, रंगाळ सिल्काची लुंगी ती! शिनप्पा लुंगेच्या मोगार वोमतो आनी उदारो पडल्लो.

त्या दिसा ती लुंगी न्हेसोन पेंटेक गेल्लो. पेंटेंतुले ताचे इश्ट ते लुंगेच्या मोगार पडले. ते लुंगेक होगोळसिल्ले कितले, तिचे विशेंत सवालां विचारलेलीं कितलीं!

'शिनप्पा, भारी सोबता मू आज!' एकलो उदगारलो. 'खंय घेतली शिनप्पा लुंगी?'

'शिनप्पा, फॉरेनची लुंगी गी?' दुसऱ्यान विचारलें.

'कोणें दिल्ली शिनप्पा लुंगी?' तिसऱ्यान विचारलें.

'आ हा! कितें "शैन" जाता तुजी नवी लुंगी!' चोवत्यान दिश्ट लायली.

अशें, सुमार जाणांनी शिनप्पाचे लुंगेक होगोळसिलें. शिनप्पाक खुशी जाली. ताचे लुंगेक होगोळसिल्यार ताका होगोळसिल्ले बरीच. शिनप्पा पेंटेंतुलें ताचें काम तिरसून घरा वेच्या बस्सार चडलो. सांजेचो वेळ जाल्ल्यान ताका बसोंक जागो मेळोंक ना. तो उबोच रावलो.

बस्स चालू जालें. हर एक रावणेर चड आनी चड लोक चडलो. धा मिनुटांनी बस्स साधारण लोणच्याचे बोतली बरीच जाल्लें. उबे राविल्ल्यांक उजवाड दिस नातल्लो. उस्वास घेवूंक वारें नातल्लें. पांय दवरूंक जागोयी नातुल्लो. बसुल्ल्यांचेर उबीं रावल्लीं मालवातालीं जाल्ल्यान बसुल्ल्यांक बसों बसोंक समा जायनातुल्लें. शिनप्पा बस्साच्या मदेगांत शिरकल्लो. हालोंक सयत जायनातुल्ले बरी शिरकल्लो.

वीस मिनुटां उपरांत शिनप्पा देंवचो जागो आयलो. तो मुकार आसुल्ल्यांक लोटून, गुड्डावन, चिमटे काडीत मेटा लागीं पावलो आनी देंवलो. बस्साच्या भायर रावून थंड वारें सेवलें.

उपरांत लुंगी वयर उकलून बांदूंक हात सकयल व्हेलो. तवळ ताका झींट मारल्ले बरी जाली. जाल्लें कितें? पेंकटाक बांदुल्ली लुंगी नातल्ली! नपयंच जाल्ली! शिनप्पा खांब्या बरी रावून आसताना कंडक्टर "रैट पोय!" म्हूण बोबाटलो आनी बस्स "रोंय" आवाजा सांगाता मुकार धावलें.

शिनप्पाचे कुडींत जीव आयलो. तो गडबडोन, घुंवोन, 'अय्यो मुजी लुंगी! मुजी लुंगी!' म्हूण बोबाटीत बस्सा पाटल्यान धांवलो. पूण बस्स ताका कान दी नासताना धांवलेंच. शिनप्पाची अवस्था पळोवन भोंवतिचो लोक किडकिडोंक लागलो. शिनप्पा परतून बोबाटलो, 'अय्यो, मुजी लुंगी...! त्या हरामी बस्सार मुजी लुंगी आसा!'

'शिनप्पा, कितें जालें?' कुशिच्या आंगडच्या ईरप्पाक खोरजुलें.

'कितें सांगचें गा?' शिनप्पा तकलेर हात मारीत मुणालो. 'ह्या दळदिऱ्या बस्सांनी गडदी मुळ्यारी कितली?! पेंकटाक बांदल्ली लुंगीच सुटोन पोडात तर बस्सांनी येवचें खंयच्या कर्माक, सांग?'

'व्हड न्हंय शिनप्पा', हांसो तडवून बुजवण दिली इरप्पान, 'देव सोडून घालिना पळे! तुजी लुंगी मात्र गेली न्हंय वे? तुजो हात वा पांय वा नाकच झडल्लें तर तूं कितें करतोय? तुज्या घरच्यांक कितें म्हूण सांगतोय?'

तेंयी खरें म्हूण चिंतून संवसारांतुल्यां सर्व बस्सांक गाळी घालीत खाली इजाराचेरच घरा गेलो शिनप्पा.

हेणें, लुंगेक कितें जाल्लें! ती दोन बोसक्यांच्या इड्यांत शिरकल्ली. आनी अशी ती शिरकोन आसताना चेन्नप्पाच्या दोळ्यांक पडली.

आतां, चेन्नप्पाक आसच्यो लुंग्यो पूरा मेळकट आनी पिंजकट. भायर वेताना न्हेसच्याक दोन साधारण पेंटांचो धनी चेन्ना. इतली सोबीत लुंगी ताणें ताचे जिणेंत पयले पावटीं पळोवंची. हात उडयल्यार मेळची तितली लागीं आसल्ली ती लुंगी.

चेन्नान हेवशीन तेवशीन पळयलें. दुसऱ्या कोणेंच ती लुंगी पळयिल्ले बरी दिसनातल्लें.

'कोण जावयेत हे लुंगेचो निर्भागी वा भागी वारेसदार?' चिंतलें चेन्नान. सुलभायेन भायर पडची तसली वस्त न्हय लुंगी. तुवाले, पोती, पर्स, बायल, भुरगीं इत्यादी भायर पडतीत, पूण संवसाराचे चरित्रेंत ही पयले पावटीं लुंगी भायर पडल्ले बरी दिसता... चेन्नान परतून हेवशीन तेवशीन पळयलें. संकटाच्या पेंकटांर पेंटां, लुंग्यो नातल्यार कापडां आसल्लीं. कोणाच्या तरी पोत्यांतुली भायर पडल्या आसतेली लुंगी. तिसरे पावटीं दोळे घुंवडावून चेन्ना बागवालो. लुंगी ल्हव आपल्या पोत्यांत रिगयली आनी चोवते पावटीं दोळे घुंवडायले. नर मनशान ताचें कारयें पळोवंक नातल्लें.

चेन्नाक संतोसच संतोस! इतली सोबीत लुंगी फुक्याक मेळताना कोणाक संतोस जावंचोना? चेन्ना देंवलो आनी घरा गेलो.

ताचो प्रायवंत बाब मुकल्या दारा लागीं उबो आसल्लो. बाबाच्या तोंडा वयलो तांबडो रंग पळोवन चेन्नाक भें दिसलें. 'खंय मोरोंक गेल्लोय रे सगळो दीस?' बाब गरजलो.

'मोरोंक वचोंक ना', चेन्ना मुणालो, 'काम सोदूंक गेल्लों!'

'काम!' मुणालो चेन्नाचो बाब, 'काम सोदूंक गेल्लो खंय तो! काम सोदूंक वेतां मुणोन मुजेकडचे पयशे सोलून पेंटेक वेताय मुरे? थंयसर तुज्या नालायक इश्टां सांगाता मेळ घालून, पयशे विबाडून घरा येताय... म्हाताऱ्या बाबान घोळल्लें गिळूंक लज दिसनाय रे तुका?'

'हांवें सांगलें न्हय वे हांव काम सोदूंक गेल्लों मुणोन?' चेन्ना मुणालो. काम मेळाना तर हांव कितें करूं? हांतूं मुजी चूक कितें आसा?'

'ना रे, तुजी चूक कांय ना!' बाब नंजानी मुणालो, 'तें आसों. काम नातल्ल्या तुका कितें कितें कित्याक हाडी जाय? आज कितले पयशे विबाड केलेय?' बाबान चेन्नाच्या हातांतुल्या पोत्याक बोट जोकून विचारलें.

'दोन मोगीं', चेन्ना मुणालो, 'आनी एक लुंगी.'

'लुंगी!' बाब कुटलो. 'मुज्या पयशांनी लुंगी काण घेताय रे रेड्या? हेवशीन दी रे ती लुंगी!'

'दिना!' लुंगी पोटलून धरून मुणालो चेन्ना. 'ही मुजी लुंगी. माका बस्सार मेळल्ली. तुज्या घाणकूट पयश्यांचीं हीं मोगीं मात्र धर. तूंच खा!'

पोतें बाबाच्या हातांत चेपून, लुंगी पोटलून धरून चेन्ना घरा भितर गेलो.

'वच रे!' बाब बोबाटलो. 'काम करूंक बागवानातल्लो तूं हरामपण दाकयताय रे? काम सोड, चोरची योग्यता आसाय रे तुका? अय्यो देवा!

तुका बुद्द येताना हांव मोरोन अस्थिपंजर जातां गी म्हूण!'

चेन्ना मांदरेर उदारोच पडल्लो. तोंड हुलपतालें. मतींत चिंतनाचे आटेविटे. सदां नीत आसता बाबाचें रोजार. आज सदांच्याकी इल्लें चड. काम करची योग्य ना मुळ्यार कोणी सोंशीत. चेन्ना सदां नीत सोंसतालो. आपणाक चोरचीय योग्यता ना मुळें बाबान. कशें मुणात बाब हां तशें? कितलें धैर्य बाबाक हां तशें मुणोंक?

कित्याक, ताणें ल्हान आसताना शेवंती टिचरिचें लिपस्टीक तिच्या नाका पोंदल्यानच उसळावंक ना गी? चिके व्हड जाल्या उपरान्त पारवतम्माचो घडाय चोरूंक ना वे? त्याच वर्सा लोरसामाचीं दुकराचीं पिलां आनी आयडाबायचो पणस चोरूंक ना गी? आनी कितें कितें चोरलां ताणें! आनी बाब ताका चोरची योग्यता ना मुणता...

बाबाक बुद्द शिकयजायच. शिकयनासताना रावोंक नजो. आजच कितें तरी चोरून बाबाक दाकयजाय की आपणाक खंडीत चोरची योग्यता आसा.

चेन्ना उटोन उबो रावलो. जनेलांतल्यान चांदनें ताचे नवे लुंगेक दिश्ट लायतालें. चेन्नान लुंगी मोगान पोशेली. नशिबान मेळल्ली लुंगी. ती न्हेसल्यार सुरू सावन आखेर पर्यांत ताचें नशीब बरें आसतेलें अशें चिंतलें चेन्नान. ती लुंगी न्हेसोन घरा भायर गेलो.

खंयच्या घरा वसोन चोरी करूं? चांदनेंयी आसा, पूण चांदन्या सांगाता मोडांयी आसात. शेजारा वेचें नाका. शेजारा कसलियी चोरी जावं ताचो अपवाद चेन्नायेरच पडतालो. कित्याक तें कोण जाणा! लोकांक आजकाल बुद्द उणी...

चेन्नान इल्लेंशें पयस वसोन चोरचें म्हूण चिंतलें. एक पोतें खांद्यार उमकळावन, बाबाच्या मोडकट सायकलार बसोन तो वेगीं राजरस्त्याक पावलो.

पंदरा मिनुटां उपरान्त चेन्नान एका हितला मुखार सायकल रावयलें. हिताल बोरें आसल्लें. रुकांचो सांवोट आसल्ल्यान चांदन्याचे उपद्र आसचे नात. घरचीं सकटां निदल्ले बरी दिसतालीं.

चेन्ना ल्हव हितलांत रिगलो. तेच घडये घरच्या यजमान्याक मुणजे शिनप्पाक जाग जाली. चेन्ना वरवीं न्हय. ताका उजो सोसूंक जाय नातल्लो. सांगाता तकलीय फोडटाली. शिनप्पा खाटल्या वयलो उटलो आनी जनेला सरशीन गेलो. थंड वारें ताच्या हरद्याक आपटलें. थोडो वेळ हितलांत भोंवल्यार तकली फोडफोड रावत अशें चिंतलें शिनप्पान. मुकलें दार उगडून तो हितलांत देंवलो.

थोड्याच खिणांनी तो कुकडांच्या घुडा सरशीन पावलो. एकाच्चाणे नीट जालो! थंयसर घुडा लागीं चांदन्याच्या उजवाडांत ताका दिसली एक लुंगी. ताची लुंगी! तो ताचे लुंगेक खंय जाय थंय कोणाच्या आंगार पळयल्यारी वोळकत. लुंगे भितरल्या चोराची कूड पेंकटा मेरेन घुडा भितर रिगल्ली. शिनप्पाक इतलें अजाप जालें की ताका आपूण सपनेता वा जागो आसा मुळ्ळें समजना जालें. ताणें दोळे घश्टिले. दोळे घश्टून जातच चेन्नाची घुडा भितर रिगल्ली कूड दोन दाट्या मोट्या कोंबयां सांगाता प्रत्यक्ष जाली. चेन्नान आनी शिनप्पान एकामेकांक घडीभर पळयलें – चेन्नान भियान आनी शिनप्पान रागान!

दुसरेच घडये चेन्ना घुंवलो आनी कुकडां सांगाता वाऱ्या वेगान धांवोंक लागलो.

'एय! मुजी लुंगी!' जीब सुटली शिनप्पाची. 'मुजी लुंगी! चोर! चोर! चोर...!'

शिनप्पान चेन्नाचो पाटलाव केलो. धांवतां धांवतां चेन्ना न्हेसोन आसल्ली ती लुंगी झाडाक शिरकली. ती सुटोंक हातांत दोन दाटीं मोटीं, हुळहुळचीं कुकडां आसल्ल्यान साध्य जालें ना. हाचे वरवीं लुंगी पाटीं उरली आनी चेन्ना मुकार पावलो.

पाटीं उरल्ले ते लुंगेर गीद हुंदराचेर पडल्ले बरी पडलो शिनप्पा.

हेच घडये बाबाच्यो बोबो आयकोन भायर धांवून आयल्लो शिनप्पाचो पूत राजा थंयसर पावलो.

'बाबा, कितें जालें?' ताणें विचारलें.

'पळे रे, मुजी लुंगी मेळ्ळी!' मुणालो शिनप्पा.

'पूण चोर चोर म्हूण कित्याक बोब मारलीय?' पुताक समजना जालें.

'हेत्त! चाराक पांच शेर मीठ! मुजीच लुंगी न्हेसोन मुजींच कुकडां चोरूंक आयिल्लो! हांव सोडतां वे तर?'

लुंगी आरावन धरून घरा भितर गेलो शिनप्पा!

* * *

शेतांगण

प्रकाश पर्येकार

परशुरामान बाण मारून दर्या मुखार धुकल्लो आनी ही गोमन्तभूंय घडयली, अशी आख्यायिका वाचूंक मेळटा. खरेंच परशुरामान बाण मारून ही भूंय रचली? म्हाका दिसना. ताणें बाण माल्लो ना. ताणें फकत दर्या कुशीक 'बांद' घालून कितलिशीच जमीन शेताखातीर मेळोवन दिली.

दोंगराळ भागांत रावपी लोकांनीय आपल्या काळजांत आशिल्लो मंत्र फुंकलो... आनी दोंगर-दोंगुल्ल्यांक शेताचो भेस चडयलो. वांयगण, शेळ, सर्द तशेंच पुरणीक जल्म दिवन शेतकामत संवसारांत नवो जीव हाडलो.

ह्या सगळ्यांची एक धांवती वळख हांव तुमचे मुखार दवरतां.

कुमेर

कुमेर म्हळ्यार दोंगराळ शेत, जातूंत झाडां मारून जमीन भाजतात. आनी नाचण्यासयत वेगळीं वेगळीं पिकां काडटात.

पेडणें, सत्तरी, काणकोण, केपें ह्या दोंगराळ भागांनी रावपी लोक असले तरेचें कुमेर शेत करताले. सरकारान झाडां तोडपाक फाटल्या वीस वर्सांसावन बंदी घातिल्ल्यान कुमेर शेत सासणाचें बंद पडलां.

संवसार पाडवो करतकच झाडां पळोवंक वचपाची उमळशीक लागता. गांवांतले लोक एकठांय येवन, 'अंदू खंयच्या दोंगराक शेत हाणुया?' अशें उलोवप जाता. आनी मागीर एक खंयचोय दोंगर निश्चीत करून झाडां पळोवपाक वतात.

सरकारी दोंगर आसलो तरी, झाडां पळोवंक वतना थंयच्या थळाव्या गांवकाराक घेवन वचचें पडटा. थंयच्या गांवकाराक घेवन वचप हें, तो दोंगर खंयच्या गांवचे शिमे भितर पडटा हाचेर आदारून आसता. गांवकाराक घेवन वचपा फाटलीं कारणां म्हळ्यार ताका त्या दोंगराची पुराय म्हायती आसता. तशेंच, आपल्या गांवचे शिमे भितल्लें देवस्पण ताच्या हातांत आसता. (सत्तरी वाठारांत, देवुळकी मुखेल गांवकाराच्या हातांत आशिल्ल्यान सगळे तरेचें देवकार्य ताच्या हातांत आसता. हांगा देवस्पण म्हणटकच देवळांतली गांवकाराच्या हातांतली विधी तर आयलीच, तेच परी देवाक गाराणें घालप, कोंबे-बोकडे मारून देंवचाराक थारावप असल्या गजालिंचोय हातूंत आसपाव जाता.)

आपूण कितलें लांब-रूंद शेत हाणटलो हाचो अदमास घेवन **खडाल** मारतात. खडाल मारप म्हळ्यार एक तरेचें शिनाल. वांवभर चौकटींत झाडां-झुडपां मारून जागो निवळ करप. अशीं चार खडालां चार कोनशांनी मारतात. शेताची शीम कळची म्हण **सरी** मारतात. सरी ही शिमेची आंखणी. हें खडाल तें त्या खडाला मेरेन **ताळो मारीत** वचप. (ताळो मारीत वचप म्हळ्यार झिळिची एक-एक खांदी मारीत वचप आनी आपल्या शेताची शीम आंखप.) शिमे भितर आनीक कोणेंच येवचें न्हय म्हण ही एके तरेची कुरू.

अशे तरेन झाडांची वांटणी जाता. घरांत काम करपी मनशां कितलीं आसात वा शेत **सावडीक केल्यार** कितलीं घरां सावडीक आसात, हाचो विचार करून शेत ल्हान काय व्हड हाणचें तें थारता. (सावडीक हो शब्द 'सावड' ह्या शब्दावयल्यान तयार जाला. सावड म्हळ्यार दोनावयर मनशांनी एकठांय येवन केल्लें कसलेंय फायद्याचें काम.)

दोन-तीन ते वीस घरांच्या आवांठा येदी सावड आसूं येता. ही सुवात पडिंनी वा कुडवांनी मेजतात. 'तुवें अंदू शेत सादारणशें तरी हणलां मरे?' असो प्रस्न करतकच 'चड ना रे, कुडवाचें हणलां' अशी जाप मेळटा.

झाडां पळोवन घरा परततात. रोखडेच पंदरा-वीस दिसांनी भुती फाटीक मारून आनी पाळ-कोयतो पाजोवन घेवन झाडां कातरपाक दोंगराची वाट धरतात.

झाडां एकेकडल्यान मुळांतसून मारीत वतात. एकादें मोठें झाड आसल्यार वयर चडून **बोडकायतात.** एक शेव हाणून जातकच त्या शेवाची **पाशाणी** करतात. पाशाणी करप म्हळ्यार आड पडिल्ल्या झाडांचे खांदे **शेडावप** आनी **लेप** कशे जमनीक लावप. अशे तरेन एका एका शेवाची पाशाणी करीत करीत सगळें शेत झळझळीत करतात. हें सगळें काम जाले उपरांत घरा परततात. (कोंकणींत 'लेप काडप' असो एक शब्द घोळणुकेंत आसा. मागीर तो शेणाचो लेप आसूं वा मातयेचो आसूं. अशेच तरेन खांदे 'लेंप' कशे जमनीक लावप म्हळ्यार, व्हड खांदयांची पाशाणी करून जमनीर एक सारके पातळप.)

आठ दिसांचो तेंप हुलगले उपरांत, परत वचून शेताक उजो घालतात. उजो घालपा फाटलीं कारणां म्हळ्यार, एक तर शेत नितळ जाताच, तेच बराबर जमनींत **वळबो** आसल्यार मरून वता आनी जमीन पिकाळ जाता.

जमीन शेळाव जातकच दुसऱ्या दिसा गोबराचेर नाचणो पेरतात. (शेळाव हो शब्द 'शेळ' ह्या शब्दावेल्यान आयला. जमीन शेळाव जावप म्हळ्यार जमीन न्हिवून थंड जावप. 'जमनीक शेळ आयली' वा सुर्या अस्तमतेक वतच 'आतां शेळाव जालें', 'तूं शेळाचें घरा वच' अशे वाक्प्रचार घोळटात.) कुमेरीक चडसो **गणेशगिड्डो** हे जातिचो नाचणो पेरतात. नाचण्यां भितर **वरी, कांग, जनाळो, तोर** हीं धान्यां भरशितात. तशेंच लांडीर शेताक सोब येवची म्हण रोजांच्यो बियोय नाचण्यांत भरसून पेरतात.

उजो घालून शेळाव जमनिचेर रोकडोच नाचणो पेरपा फाटलें कारण म्हळ्यार, दोंगरार वारो चड आशिल्ल्यान गोबर हुबून वचूं शकता. तेच परी आडयाळो पावस आयल्यार गोबर व्हांवून वचून जमनिचें पिकाळपण कमी जावं येता.

नाचणो पेरून घरा येतात. परत आठ दिसांनी **साकूळ** काडपाक वचचें पडटा. साकूळ काडप म्हळ्यार, उजो घातले उपरांत पुराय जळून वचूंक नाशिल्ल्यो खोलप्यो, शिरपुटां तशींच बारीक खोडां पुंजावन एकेकडेन **गाये करप.** मोठीं खोडां तशींच सोडून दिवप. गाये म्हळ्यार उरिल्ल्या-सारिल्ल्या शिरपुटांची रास. हे राशीक मागीर उजो घालतात आनी मुखार ते **गाये पेरतात.**

एक वल जातकच नाचणो किल्लून येता. (मिर्गार पयलो पावस झडटकच 'वल जालें' अशें म्हणटात. म्हळ्यार जमीन वलसार जाली.) हाका **सूय जाली** म्हणटात. एकादो नाचणो लागूंक ना जाल्यार, त्या त्या कुडक्यांनी नाचणो परत पेरतात. नाचण्याची पेरणी निमणी एकादस-दुवादस मेरेन करूंक मेळटा.

नाचणो बरो लागलो जाल्यार **गवळ** बांदतात. नाचणो लागप म्हळ्यार

एक अदमास. हें शेत परवडटलें कांय ना, असो सादारणसो अदमास करून गवळ बांदपाचे तयारेक लागतात. गवळ म्हळ्यार पावसांत दोंगरार रावपाचो आसरो. मदेकांत एक म्हेड मारून सयभोंवतणी वांसल्यो फास्कावन त्यो जमनीक तेंकयतात. बेतांची कडणी आनी चुडटां वापरून गवळ शिंवतात. गवळाचो पाश्ट धांपपाक घराकडल्यान कड्डाच्यो पेंड्यो व्हरतात. गवळ वाऱ्यान हुबून वचचो न्हय म्हण सगळे तरेची जतनाय घेतात.

गवळांत भितर मदेंगांत **परसो** तशीच कुशीक न्हिदपाक उठपाक **माचोळी** घालतात. (परसो म्हळ्यार मोठीं खोडां लावन घातिल्लो उजो. परशाचो उपयोग कांबळ वा घुरम सुकोवपाक करतात. तशेंच, दोंगरार थंडी आशिल्ल्यान परशाचो उपयोग धग घेवपाक करतात.) परशाचो मुखेल फायदो म्हळ्यार परशाच्या धगान जमनीक शेळ येना. पावसांत भिजून आयले उपरांत परशार आंग शेकोवपाक मेळटा. परशाचो मोठ्यांत मोठो फायदो म्हळ्यार भिजिल्ल्यो **कांबळी** आनी **घुरमां** 'उतवार' सुकोवपाक मेळटात.

एकादस जातकच नडणी काडपाचो वगत जाता. शेतकामती साटली-पोटली घेवन गवळांत रावपाक वतात. नडपाक **दांगी कोयती** वापरतात. दांगी कोयती नडणी हुमटून काडपाक भोव उपयोगी पडटा. कोयतोय सांगाताक आसता. पावस पडिल्ल्यान झाडांच्या मुनांक कवकवीत **तिस्के** सुट्टात. तिस्को म्हळ्यार तरणो ताळो. हो ताळो बेंडून **गाये** करतात. (गाये म्हळ्यार, शेतांत जी अळशीक आसता, ताची एकठांय केल्ली रास. हे राशीक उजो घालतात. जमीन न्हिवतकच ही सुवात पेरून काडटात. हाका 'गाये पेरले' म्हणटात.)

शेत **नडप** म्हळ्यार फकत नडणी हुमटावप वा तिस्के मारप न्हय. तर दाट जाल्ले **थाम** व्येंतेक लावन पातळ करप. जशी जशी थामाची वाड जाता तशे तशे **घण जावपाचो** संभव आसता. आनी नाचणो घण जालो जाल्यार कणस बारीक धरता. हाचो वायट परिणाम म्हण नाचण्याक पीक कमी येता.

नडणेच्यो जाती इस्पाभायर... नडणी **सादी** आसता वा **कांटयारी** आसता. सादे नडणेंत **वाशेल, नावूळ, नेर, पुडयारें** ह्यो जाती मोडटात. तर कांटयारे नडणेंत **बेत, पाणस, वागाटी, दांगी, मासांटो, शेंबो, गेळ, कणेर, चुरण** असले नणडेचो आसपाव जाता. कांटयारी नडणी काडटना नाकापुरो जाता.

नडणी काडटना आसऱ्याक माथ्यार **घुरम** घेतात. सत्तरींतल्या केरी-शिरोले गांवांनी घुरमाक **गोरंबी** म्हणटात. दोंगरार घुरमांच कित्याक वापरतात? हाची जाप सोंपी. दोंगरार वारो नेटान व्हांविल्ल्यान कांबळ वा कापेत हुबून वचूं येता आनी नडपाक आडखळ येवं येता.

नडणेच्या शेवार मनाक थाकाय मेळची म्हण, हुमाणीं घालप तशेंच गावन काणयो सांगप जाता. म्हयन्या देड म्हयन्यान नडणी काडून जातकच चवथिची उमळशीक घेवन लोक आप-आपल्या घरा परततात.

नाचणो पोसवचे पयलीं खंय खंय ताळो वाडल्यार काडटात. ताका **बिवोळ** काडप म्हणटात.

दोंगरार तरांतरांचीं सावदां आसतात. ह्या सावदां पासून शेताक लुकसाण पावची न्हय म्हण, शेता भोंवतणीं **म्हेंडो** घालतात. म्हेंडो म्हळ्यार **भिंगरां** मारून तांतूंत **वांसल्यो** घालून केल्लो घट्ट आडो. (भिंगर म्हळ्यार केंकलें आशिल्लो व्हड खूंट. वांसली ही झाडाची नीट लांबचे लांब काडिल्ली बडी.) भिंगराक दोशीं वटेन दोन कांटे आसतात. मुळाक **तांच** (तोंक) काडून तें जमनींत मारतात. कांय लोक आडो घालतात तर कांय जाण **कूंप** उबारतात. (कूंप ही एके तरेची वंय).

नाचणो पाल्यार आसतना गवे रेडे शेतांत रिगतात आनी पालय खातात. **भाती** जाता तेन्ना मेरू खावपाक येता. भाती म्हळ्यार तरणें कणस. पिकेर दुकर, वांदर, खेतीं, साळ, चानयो त्रास दितात. शेतांत कांग, जनाळे रोयल्यार कीर आनी हेर सवणीं सतायतात. हांकां सगळ्यांक आळाबंद हाडपाक माळो तशेंच **भुजावणीं** लायतात.

म्हेडके मारून वयलेवयर माचोळी घालतात आनी वयर **शिवाण** (खोंप शिवपाचें साहित्य. चुट्टां, करड बी) घालून माळो घडयतात. माळ्यार रातचे न्हिदूंक वचून सावदांक भुजयतात. भुजवणें म्हण काळें-धवें बावलें करून लायतात. तशीच **झळकी** हुमकळायतात. झळकी बेळांची केल्ली आसता. झळकी हुमकळायल्ले दोरयेक **कोंयडी** बांदतात. कोंयडेचे समांतर रेशेंत डबो बांदतात. झळकी वाऱ्याच्या नेटान हालता आनी कोंयडी नेटान वचून डब्यार आदळटा. अशे तरेन डब्याचो आवाज जावन सावदां भुजतात.

दसऱ्याकडेन **लांड** तयार जाता. मागीर कणसां काडून **खांपटेंत** भरतात. खांपटी ही गवळा कुशीक बांदिल्ली आसता. खांपटी म्हळ्यार एकार एक **तोंडके** दाळून चौकोनी कणसां दवरपाक केल्ली वेवस्ता. खांपटे वयर **शिवान** आसता. सावदांनी कणसां खावंचीं वा इबाडचीं न्हय म्हण सगळे तरेची जतनाय घेतात. कणसां खांपटेंत भरून घरा येतात.

दिवाळेच्या अदमासाक खांपटे लागसार खळें करतात. खळें करपाचें आसा त्या जाग्यावयली **कणसाळ ताड** मुळासकट हुमटून काडटात. तांच्यो पेंडयो बांदून कुशीक दवरतात. हीं कणसां खळ्यार बडयनात. तीं वेगळ्या जाग्यार बडयतात. त्या जाग्याक **खडली** म्हणटात. खडली म्हळ्यार ल्हान खळें. थंय कांडप, दळप जाता. तेचपरी मिरसांगो, हुडीद, कुळीद असलें धान्य त्या जाग्यार सुकयतात.

जानेवारी म्हयन्यांत कणसां बडोवपाक सुरवात करतात. खांपटी उसोवन तांतुंतलीं कणसां सुपान मेजून काडटात आनी खळ्यार सुकूंक घालतात. कणसां सुपांनी मेजून काडपा फाटलें कारण म्हळ्यार 'एक सूप कणसाक कितले नाचणे उतारले' हो अदमास येता.

सकाळीं सुकूंक घातिल्लीं करसां, दनपार मेरेन बडोवपाक तयार जातात. कणसां बडोवपाच्या दांड्याक **लंवडी** म्हणटात. लंवडी वांवरभर लांब आनी थोडी कोंगला-आकाराची पिची आसता. लंवडेन कणसां उब्यांनी बडयतात.

लंवडी चड करून **चांदूडो, खरंगूळ, चुरण** वा **धामणी**ची करतात. कारण हीं झाडां ल्हव आसतात. कांय जाण बसून कणसां बडयतात. हांगा लंवडीचो उपेग करिनासतना **दांडो** वापरतात.

खळ्यार कणसां बडयतकच **काटकां** कुशीक काडटात. काटकां म्हळ्यार कणसांची शीर. तीं जड आसल्या कारणान वारें करतना हुबून वचपाक कुस्तार जाता. ताका लागून तांकां वेगळावंचीं पडटात.

काटकी काडून नाचण्याची रास मारतात. एक नाल्ल आनी चुरनाच्या पांच पानांक मदीं बडी तोंपून राशीर घालतात. हाका **शेवण** घालप म्हणटात. तर चुरनाच्या पानांक **चिरीपानी** म्हणटात. शेवण घालप हें एक तरेचें देवस्पण. राशीक 'भायली कसलीच बादा' जावंची न्हय, हो ताचे फाटलो मुखेल हेत.

नाचणें **वारें करतात.** निव्वळ नाचणे, गोंड आनी ताचे मुखार कुंड्याचो थर पडिल्लो पळोवंक मेळटा. कुंड्याचो कांयच उपेग जायना. गोंडीक नाचणे उरिल्ल्यान ते परत खळ्यार बडयतात.

नाचण्याचे राशीक **दांडो** म्हणटात. नाचणे दांड्यावयले भरून राशीक मारचे पयलीं, दांड्याक फुलयो मारतात. परत ताचेवयल्यान सूप ओडून, नाचणे मेजून दुसरेकडेन रास मारतात. सूप मापाचें आसल्या कारणान नाचणे राशीर कितले चडले हाचो अदमास घेवंक मेळटा.

दांड्यावयली शेवण काडून राशींत घालतात. राशीर उदक मारून ती बांदतात. रास बांदप म्हळ्यार सुपान दांबून घट करप आनी राशिच्या वेड्यान सुपानच रांगोळी घालप.

खळ्यावयलो सगळो वावर जातकच गांवकारांक आपोवन हाडून **चोरू** मारतात. चोरू मारप म्हळ्यार थळाव्या गांवपुरसाक कोंब्याचो बळी दिवप. अशीच शेताक राखण दिवंची म्हण गाराणें घालतात.

नाचणो भरून हाडपाच्या वेळार **शिंद्र्याक** कुडवभर नाचणे गांवकाराक भेटयतात. शिंद्रो म्हळ्यार एक शेत. अशेच तरेन गांवचे नायकिणीक खळ्याक एक पांटलो कणसां आनी कणसां काडटना एक पायली नाचणे दितात. तेभायर मडवळ, घोसांय, म्हार, मेस्त, नायक हांकांय शिंद्या कणकणी नाचणे दितात.

गांवकाराक कांबळ दिवप : कांबळ दिवप म्हळ्यार गांवकाराक एक तरेचो मान. कुमेर शेत ताच्या गांवच्या शिमे भितर पडिल्ल्यान सगळ्या शेतकारांनी ताचें शेत हाणून आनी पाशाणी करून दिवप. नडणी आनी कणसां काडटना आपलें एक एक कामेरें धाडप. गांवकर तांकां फकत एक जेवण आनी च्या-पाणी दिता. अशे तरेचें काम करून दिवप ही एक प्रथा. गांवकाराचो तो एक हक्क.

शेत सावडीक आसल्यार खळ्यारूच नाचण्याची वांटणी जाता. त्या तेंपार साक दुर्मीळ आशिल्ल्यान, शापुरी कांबळिचें **घोळण** आनी चादरिचें **मुलें** करून तांतूंत नाचणे भरून घरा हाडटाले. (मुलें म्हळ्यार दाणे [नाचणे] भरून व्हरपाचें एक साधन. मुलें हें चडशें चादरिचें करतात.) घोळणान नाचणे चड मावतात. घोळण दादले फाटीर मारतात तर मुलें हें ल्हान आशिल्ल्यान बायलां माथ्यार मारतात.

नाचणे घरा हाडटकच, गरज पडल्यार **मुडयो** बांदताले नाजाल्यार **कंडूल** वा तट्यानी नाचणे भरून **लिपाण** घालून दवरताले.

सर्यो

दुसऱ्या वर्सा कुमेरिच्या जाग्यार शेत करचें अशें दिसलें जाल्यार सावूळ काडून ताडीक उजो घालतात. आनी वरी, कांग असलें बियाणें पेरतात. हाका **सर्यो करप** अशें म्हणटात. सर्याक चड कश्ट करचे पडनात. नडणीय व्हडलिशी काडिनात. फकत **कावूळ** काडटात. (कातरिल्ल्या झाडांच्या मुळांक आडफागूर फुटून पाल्यातात. शेतांतले हे ताळे बेंडप आनी गाये करप हाका कावूळ काडप म्हणटात.) अशे तरेन सर्याचें सवायभितर पीक घेवंक मेळटा.

मुटलो

मुटलो हें एक तरेचें **भड्डाचें शेत.** हें शेत गांवालागीं ल्हान उंचवट्यार आसता. मुटल्याची जमीन **कवळां** व्हाळून भाजतात. कवळां म्हळ्यार झाडाच्यो सुक्यो खांदयो.

शेळाव जमनिचेर नाचणो पेरतात. बाकी सगळें काम सर्वसादारण कुमेरी भशेन आसता.

मुटल्यांत चडशी **बारकी शेंदरी** (नाचणो), **खारो नाचणो** पेरतात. मुटलो मळार केल्यार, थंय **दूदमोगरो** नाचणो पेरतात. **काळो नाचणो** म्हण एक नाचण्याची जात आसा. पोल कोडू आसल्या कारणान सावदां ताचीं कणसां खायनात. मुटल्यांत नाचण्या भायर तोर, तीळ तशेंच चिवडां, तवशींय घालतात.

तोराप

कुमेरी भशेन हांगाय झाडां तोडून उजो घालतात. पूण कुमेर आनी तोराप हांतुंतलो मुखेल फरक म्हळ्यार, तोराप हें गांवा लागीं दोंगुल्लेर करतात. तर कुमेर ही पयस उब्या दोंगरार करतात. कुमेर शेतांत नाचणो पेरतात तर तोरापांत भात.

उजो घालून जातकच साकूळ काडटात. गायांक उजो घालतात आनी शेळाव जमनीर भात पेरतात. भात पेरून **खण्णी** घालतात. खण्णी घालप म्हळ्यार खणप, शेत खणून काडप. जोत घालूंक मेळ्ळ्यार नांगरतात. भाताचें बीं चडशें **चुडयें, दोंगरें** वा **खोचरी** वापरतात. हातूंत तोरूय घालतात. तोरापांत एका जाग्यार तीन-चार पिकां घेतात. पयल्या वर्सा भाताचें पीक घेतकच दुसऱ्या वर्सा खारो नाचणो, तर तिसऱ्या वर्सा **सांयो नाचणो** पेरतात. वा एक वर्स पाकड, दुसरें वर्स भात, तिसरें वर्स सांयो नाचणो पेरतात. अशे तरेन आदलून बदलून पीक घेतात. हाचे मुखार भात शेत करपाचें ना अशें थारायतकच सांयो नाचणो पेरतात. सांयो नाचणो पेरले उपरांत पांच वर्सां पीक घेनात. हाका मुखेल कारण म्हळ्यार सांयो नाचणो जमनींतलें सगळें पिकाळपण ओडून घेता. त्या जाग्यार काजूचे रोपे घालून, काजूचें रान तयार करतात.

कास

कास म्हळ्यार सपाट जमनीर केल्लें शेत. तीन-चार फावट जोत घालून जमीन निवळ करतात. हाका **केसारी काडप** म्हणटात. पयल्या वर्सा कुळीद पेरतात. दुसऱ्या वर्सा तो जागो भाजून नांगरतात आनी नाचणो पेरतात. नाचणो पेरले उपरांत गोबर मारतात आनी ताचे वयल्यान गुटो भोंवडायतात. तीन-चार दिसांनी मातयेचे उबेन नाचणो रुजून येता.

नडप-काडप करून लांडीर कणसां काडटात. कणसां खांपटेंत धांपून दवरतात. घर लागीं आसल्यार कणसां घराकडेन हाडटात. तिसऱ्या वर्सा ह्याच जाग्यार पांकड पेरतात.

शेळ

ज्या शेताक रोखडीच ओलसाण धरता, तें शेत म्हळ्यार शेळ. पावशें शेत लुंवोन जातकच दिवाळे-दसऱ्याकडेन जमीन ओली आसतना मेरो घालतात. जमीन जशी जशी सुकता, तशी तशी जोतान ती फोडटात. वयर आयिल्ले **धेपे** तशींच **दिफळां** दिफळ्यान फोडून बारीक करतात. **दिफळो** म्हळ्यार लाकडाच्या कुडक्याक तोंपण मारून तांतूंत दांडो थापटून दिफळे फोडपाक केल्लें आवत. हे फोडल्या उपरांत **गुटो** घालतात. मागीर **आडास** घालतात. कुणग्यांच्या **घोल्यांक** खोरें-पिकास घालतात. परत एकदां दिफळां फोडटात आनी गुटायतात. अशे तरेन जमनिचो धुल्ल जायसर नांगरणी-गुटावणी करून जमीन कुरकुरीत सुकोवन काडटात आनी **पुंजी** घालतात.

पुंजी घालपाची पद्धत : पावसाक पंदरा वीस दीस आसा म्हळ्यार पुंजी घालतात. जमीन रोवपाक तयार जातकच जोत बांदतात. कुणग्याक भोंवर मारीत जोत चलता. होऱ्याचेर फाटल्यान पुंजी घालतात. पुंजी घालप म्हळ्यार भाताचे गोटे चार-पांच, स-स घालीत वचप. सत्तरींत हाका **चोबो** म्हणटात तर काणकोणां ताका **चोमो** म्हणटात.

शेळीक भात **दामगो** वा **बेळो** रोयतात. गोबर आनी सारें मिस्तूर करून पुंजे फाटल्यान घालीत वतात. भात घालपी एकटो आसता, तर गोबर घालपी दोग-तीग जाण आसतात. पेडण्यां गोबराक **रखी** म्हणटात.

रोयतना जें **तास** घालतात तें एका मापार घालचें पडटा. ताका लागून जोत धरपी जाणकार जाय पडटा. (शेताचे पयले-वयले नांगरणेक **फोडप** म्हणटात. दुसरेक **आडास** तर तिसरेक **तास** म्हणटात.) शेवटाक एक **होरो** आसमेरेन बैलाक एका पांयार परततात. हांगा बैलांचीय खरी कसरत आसता.

भाताक जमनिची ऊब मेळून पावस पडचे पयलीं किल्लून येता आनी शेळ पांचवीचार जाता.

शेळ घालपाफाटलीं मुखेल कारणां म्हळ्यार, पावस पडटकच ते जमनीक रोखडीच **उमळ जाता.** आनी उदकान सगळें भरून वता. हाका लागून जोत घालपाक मेळना. रोयल्यार पेर व्हांवून वचपाची शक्यताय आसता.

सत्तरींत केरी, शिरोली तर दिवचल तालुक्यांत रावण, खटपाल, कांसारपाल हांगा शेळ मोठ्या प्रमाणांत करतना पळोवंक मेळटा.

वांयगण

वांयगणां दोन प्रकारचीं आसतात. **भड्डें** आनी **बांबराचें.** भड्ड्या वांयगणाची जमीन घट. उदक लावन तिका फुगोवंची पडटा. पूण बांबराच्या वांयगणा बाबतींत तशें जायना. तें मुळांतच गलगलीत रेबाळ आसता. तातूंत पांय

बरेच रोमिल्ल्यान जोत घालपाक मेळना. अशा वेळार फकत खण्णी घालून वांयगण रोपचें पडटा.

भड्ड्या वांयगणाची जमीन फुगोवन जोत घालतात. व्हाळाक वा न्हंयक बांद घालून आडावणेचें उदक असल्या वांयगणाक सोडटात. पयली-वयली जमीन नांगरतात ताका **फोडप** म्हणटात. जोता फाटल्यान जी चरी पडटा ताका **होरो** म्हणटात. फोडप जातकच **गुटायतात.** मागीर **आडास** घालतात. आडासाक पेडण्यां **दुडीत नांगरणी** म्हणटात तर तिसवाडी. ताका **दुरो** म्हणटात. आडास जातकच अशीच गुटावणी जावन **तास** घालतात. जमीन रोपपाक तयार जाल्यार काय ना, हें पारखून तशीं तशीं तासां घालतात.

जमीन फोडून जातकच मेरो खांपायतात, **कोनशे/घोले/कोपरे** खणटात. आडास जातकच मेरो घालतात. कुणग्याचे मदले मेरेन **धांव** दवरतात. धांवांतल्यान ह्या कुणग्यांतल्यान त्या कुणग्यांत उदक सोडपाक मेळटा. धांव बांदून कुणग्यान जाय तितलें उदक सांठोवन दवरूंक मेळटा.

वांयगणाची जमीन तयार जातकच **चाळणी करतात** तशेंच **लडे मारतात.** चाळणी करप म्हळ्यार चिखल एका पातळेर हाडप. लडे मारप म्हळ्यार चिखल एके जाग्यावयल्यान दुसऱ्या जाग्यार उडोवप.

चाळणी केले उपरांत **काम** घालतात आनी कुणगो रोपून काडटात.

वांयगण आनी **सरद** वा **मरड** हांतुंतलो फरक म्हळ्यार वांयगण गिमांत रोपतात तर सरद वा मरड पावसांत रोयतात. रोयल्यार भात पिकेक कमी रावता. रोपल्यार पीक चड मेळटा.

वांयगणाक पीक बरें येवचें म्हण शेण, सावूळ घालतात. तशेंच, रोपचे पयलीं सारें मारतात. **सावूळ** म्हळ्यार झाडाचीं पानां कुसाक घालप.

वांयगणाक नडणी कमी पूण हेर काम हिसपाभायर चड आसता. काम चड आसलें पासून जाल्यार तें करपाक सुखदिणें.

पुरण

पुरण म्हळ्यार न्हंयचे देगेर तळ करून केल्लें शेत. एक खांडी ते वीस खांडी पीक दिवपा इतली पुरण व्हड आसूं येता. कांय पुरणी **पोडवाच्यो,** दुसऱ्यो **झोतिच्यो** तर कांय पुरणी **फांट्याच्यो** आसतात.

संख्येन झोतिच्यो पुरणी चड आसतात. फांट्याच्यो पुरणी किंचित पळोवंक मेळटात. पोडवाचे पुरणिचें वैशिश्ट्य म्हळ्यार झोतिच्या पुरणिच्याकय ती आकारान व्हड आनी पिकाळ आसता. हाका मुखेल कारण म्हळ्यार पोडवाची पुरण न्हंयच्या **वळाक** आसता. वळाक आसल्या कारणान ते पुरणींत कुसारें, रेंव तशीच पिकाळ जमीन माती थंय थिरावल्ली आसता. पूण रेंवेचो थर माथेंभर ऊंच आशिल्ल्यान ताका भायर काडपाक बरेच कश्ट करचे पडटात. रेंवेचें प्रमाण केन्ना केन्ना शंभर ट्रकावयर आसता. हो सगळो ढीग कसो काडप? माथ्यान? काय शेवाळें (bulldozer) लावन? निखालूस ना!

पोवडाची पुरण **खराडेक** तेंकून आसल्यार अख्खे न्हंयक बांद घालून हें सगळें धवोन घालप. खराडी तेंकून नासल्यार **भिल्ल्या माडाच्या पोयांनी** हें सगळें ओडून न्हंयंत धुकलप. (खराडी म्हळ्यार न्हयंतलो असो जागो, जंय न्हंयची **खर** दिश्टी पडटा. त्या जाग्यावेल्यान मनशांक चलून आलतडी-पलतडी वचूंक मेळटा. तशेंच जाय जाल्यार त्या जाग्यार न्हंयक बांद घालून उदक फुगोवंक मेळटा.)

न्हंयक बांद घालपाची कला मोठी. येदे व्हडले न्हंयक बांद घालप म्हळ्यार सोपें काम न्हय! बांद घटमूट जावंचो म्हण **गडगीं** घालतात. गडगीं म्हळ्यार देड-दोन मिटराच्या सरकलान खूंट मारप, पालकोड्यांनी विणून **इर्ल्लीं** करप. तांतूंत चाळिचें गुंडें भरप. अशे तरेन पुराय न्हंयक धा ते बारा गडगीं घालतात. उपरांत वांसल्यो आडव्यो बांदून ताका घट्ट **साटी** मारप. हे साटयेक केळिचीं **चारवटां** मारून न्हंयक फूग चडयतात.

अशे तरेन पाटांतल्यान उदक पुरणीत सोडटात. उदक पुरणीन घेतले उपरांत रेंव, कुसारें तसोच रेबो **धवोपाच्या** कामाक सुरवात करतात. धवोप म्हळ्यार उदकाचे झोतीर पुरणींत आशिल्ली नाशिल्ली अळशीक व्हांवोवन घालप. धवोपाचें काम उदकाचो वेग कितलो आसा हाचेर आदारून आसता.

पुरण मोठी. आसल्यार हें उदक कुणग्या-कुणग्यांनी कशें घोळोवप, हो एक मोठो चिंतेचो प्रस्न. ह्या वेळार खुंटयो मारून आडे घालतात आनी उदक घोळोवन घेतात. रेंव नेटान रेंटची म्हण चर मारून रेंव व्हाळोवची पडटा.

अशे तरेन सगळी अळशीक काडून जमीन तयार करतात. जमीन तयार केले उपरांत नांगरणी, गुटावणी, चाळणी करून पुरण रोपून काडटात.

पुरणीचें एक आंग न्हंयक तेंकून आशिल्ल्यान तितल्याच कुडक्याक कवळां मारून **शितारी** बांदतात. शितारी बांदप म्हळ्यार देळ्यांचें **तिरकाटें** करून आडव्यो वासल्यो बांदतात. भितरले वटेन कवळां म्हळ्यार झाडांचे खांदे मारून ताचेर रेबो ओडटात. रेबो लागीं आसल्यार अशी शितारी लावन आपणाकं जाय जाल्यार पुरण वाडोवंक मेळटा.

खाजन

मार्च-एप्रिल म्हयन्यांत खाजन शेताक खण्णी घालपाक सुरवात करतात. खाजनाक **हातखण्णी** नाजाल्यार **ट्रॅक्टराची खण्णी** घालतात. खण्णी घातले उपरांत दिफळ्यांचे **आडे, मेरो** आनी **अकेरी** घालतात.

पयल्या पावसांत शेतांत पावलभर उदक जातकच शेताची चाळणी करून शेत रोयतात. खाजनाक **आजगो, बाबरी** वा **दामग्याचें** भात रोयतात. जमीन खारट आसल्यार त्या जाग्यार **करगूट** भात रोयतात.

लांडीर शेत लुंबोन थाम दाळून दवरतात. मुखार जानेवारी-फेब्रुवारी म्हयन्यांत मळणी घालून पोटल्यांनी वा मुडयो बांदून भात घरा हाडटात.

शेताक जावपी वाको

शेत रोपून काडले उपरांत कांय दिसांनी थाम काळें कुळकुळीत जावन येता. मुखार ताका आडफागूर फुटून टणटणीत बेंट जाता. थामाचे वेगळेवेगळे वाडीर वेगळेवेगळे रोग जावपाची शक्यताय आसता.

तरणी पालय आसतना **तांबडो** वा **धवो** वाको जावपाची चड शक्यताय आसता. तांबड्या वाक्यान तांबसाळ पालय तर धव्या वाक्यान धवसाळ पालय जावन थाम मरूंक पावता. तेचपरी ह्या वगतार थामाक **कीड पडटा.** ही कीड कोरान पांचवी आसून ती फकत पालय कातरून घालपाचें काम बेस बरें करता.

पोटराक येवचे पयलीं थामाक पिशें लावपी वाको म्हळ्यार **पिसोळें पडप.** धव्या कोराचीं हीं पिसोळीं पालयेचेर बसून मुततात. हें मूत इतलें खर आसता की ताची पिठी कशी पानार दाटून पालय मरपाक लागता..

शेताक **पिली पडप** हो असोच एक रोग. ह्या रोगान भात मरून येता आनी थामाक पोटूर धरना.

आनीक एक म्हाभयानक वाको म्हळ्यार **शीर पडप.** पिकेर कणशेर एक प्रकारची कीड पडून एका रातयां सगळ्यो केंसऱ्यो कातरून घालतात.

कुमेरीचो दोंगर चडटना हांव थोडोभोव खर्शेलों. मुटलो, तोराप, कास, सर्यो भोंवतना मन प्रफुल्लित जालें. शेळिची पुंजी नियाळटना मन होऱ्यांफाटल्यान थयथय नाचपाक लागलें. वांयगणाचो कुणग्यान-कुणगो माड्डयतना धिपरभर पांय थंड किरांव रेब्यांत मुंगरले... पुरणीची जल्मकथा आयकतना मन अजापीत जर जालेंच. तेच बरांबर पुरण करतल्यांची काकळूत आयलेबगर रावलिना.

हे शेतांगण भोंवडेचो अणभव कोंकणी मनशाच्या मनांत एक अपूर्व **मुडी बांदले** बगर कसो रावत?!

* * *

दुवादस दुवे

□ रमेश भगवंत वेळुस्कार

पाडवो

ए ऽ
जाणा मरे
म्हाका मरे
तूं जाय
कित्याक ?
कित्याक मरे
हांव मरे
तुजेर मोग करतां

तूं खऱ्यांनीच
म्हजेर मोग करता ?

हय रे

काय तूं तुजेरूच
मोग करता गो ?

□ □ □

बी

आमी मिरामार या

मिरामार कित्याक

ऊंऽ... या रे
म्हजे खातीर येवंचो ना ?

येतलों.

कोणा खातीर ?

तुज्या मोगा खातीर

खरेंच म्हजे खातीर ?

खरेंच तुज्या मोगाखातीर
म्हज्या मोगाखातीर न्हय.

□ □ □

तय

ए ऽ
हांगा यो
म्हाका घट्ट धर

कशें धरूं ?

कित्याक ?

म्हाका कळना गो

म्हजीं फकाणां करनाका

ना गो, खरेंच सांगतां

कितें ?

म्हाका, तुका कशें घट्ट धरूं
तें कळना गो

फट... आमच्या मोगाचे
पयले रातीं
तूं सवन रात म्हाका
घट्ट वेंगेंत घेवन
रावंक नासलो ?

ना... हांवें तुका घट्ट
धरूंक नासलें
हांवें धल्लेली ती
फकत तुजी कूड आसली
तूं खंय आसलें ?

तुका कशें घट्ट धरप
तें म्हाका कळना गो

□ □ □

चवथ

म्हज्या हड्ड्याक तुजें हड्डें लाय
कित्याक जाणा मरे
थंय तुका तुजें रूप धड्डड्टा
तें आयकूंक येतलें !

आनी जाणा मरे
तुज्या हड्ड्यांत म्हाका म्हजें
रूप धड्डड्टा तें आयकूंक येतलें !

म्हज्या हड्ड्याक
कान मात ना गो...!

□ □ □

पंचम

आगो, कितें ?

तूं म्हाका नांवान
कित्याक उलो मारिना ?

कित्याक जाणा मरे ?

हं... सांग

कित्याक जाणा...?
तुजे असलीं नांवां
जायत्या जाणांक आसात

मागीर ?

मागीर आनी कितें ?
तुका नांव ना
आनी तूं...
फकत म्हजो...
जाय जाल्यार
हेंच... नांव समज

□ □ □

सश्ट

म्हाका तुज्या काळजांत रावपाक जाय
खरें म्हटल्यार म्हाका तुज्या मनांत रावपाक जाय
हांव मगो म्हज्या चिंतनांनी रावतां
म्हज्या चिंतनांक भितर घेशी
तुज्या मनांत

□ □ □

सप्तम

तुज्या दोळ्यांक
म्हज्या चिंतनांचे दुवाळे
आनी हांव
घुंवळ घुंवळ घुंवळटां

□ □ □

अश्टम

शाण्या
तुज्या आंगांत म्हाका घुसळूं दी
तुज्या दोळ्यांत म्हाका उचंबळूं दी
कित्याक असो प्रश्न करूं नाका
तुज्या आदारानूच हांव
म्हाका सोदचो यत्न करतां

□ □ □

नम

हें पळय
हें म्हजें शेत
म्हजे सगळे कश्ट
म्हजो सगळो घाम
म्हजी सगळी निश्ठा

हांतूंत म्हजें अशें कांयच ना
आसा तो फकत तुजो मोग
पूण हांतूंत
तूं खंयच
दिश्टी पडचें ना...

□ □ □

दसम

हो रस्तो
कित्याक झंजरता

काय तूं
रस्त्यावयल्यान चलत येता...?

□ □ □

एकादस

म्हाका तुजी याद येता
काय हो तुजो साद... साद... सा...

□ □ □

दुवादस

तूं फुड्यांत नासतनाच
तुजें पुराय चित्र
म्हजे नदरे मुखार घसघसता

तुज्या प्राणांतल्यान
प्रणवांकुरीत जावन आयल्लो
तुजो आवाज
म्हज्या अंतराळांत गाजूंक लागता

तुज्या स्पर्शाची हुर्दुरं
म्हज्या रुंवारुंवार
म्हाका आनारून वयता

तुका पळोवंचे पयलीं सावनूच
हें अशें तुज्या अस्तित्वाचें देणें
म्हाका आपणावन वयतालें
म्हाकाय नकळटाना

सपन

□ मंगला शिवदास

सपनकळे निळे निळे
उगडटांच दोळे
जातात काळे काळे
पावशी कुपाचें कपयाळें

सपनसुखां –
सपनांतूच भोगचीं
सपन विरतकेर
विसरून वचचीं

सपन फकत
सपन म्हूण जगचें
जिणेचे धागे
सपनाभायर विणचे

सपन निद्राराणयेचें
मोगाळ कवन
निद्राराज्यांतूच गावचें
जिणेचे बेसूर सूर
जिणेंतूच आळवचे

सपनांतले हावेस
करूंक लागले जर
जीण धादोस –

सपनांतलीं सुखां
करूंक लागलीं उणीं
जिणेंतलीं दुखां
जाल्यार –

सपनकळो बावून वतलो
सपनेवपाचोच विसरून वतलो
जिणेंतलो अर्थूच
शेणून वतलो.

कविता

□ माधव बोरकार

१
न्हंयच्या पात्रांत उफेतात
        एकसुरीं व्हडीं...

२
विसावलें माथें
        रूंद खांदार तिचें
ताच्या मनांत मोगाळ
        चान्नें चवथीचें...

३
तुजे पुजेक फुल्ली
        म्हज्या पोशाची परडी...

फास्क्यो

□ राजश्री महाबळेश्वर सैल

म्हजें घर
एके एके कुडिचें
एका एका दाराचें
एका एका जनेलाचें
    दर एके कुडीक
    दर एका दाराक
    दर एका जनेलाक
एक एक फास्की
चौकोनी शटकोनी
ल्हव ल्हव ह्या फास्क्यांक
आतां राकेसी पाळां फुटूंक लागल्यांत
    म्हज्या मेंदवांत पांयांच्या नाखटांत
    ह्यो फास्क्यो घुसूंक लागल्यात
    रक्तवर्णीत शिरांच्या सुतांत घुस्पूंक लागल्यात
म्हाका नकळत
हांव धांवतां मनांतल्या मनांत
ह्या फास्क्यांपसून पयस पयस
पूण त्यो म्हजी फाट सोडिनात
म्हाका थंडावन उडयतात
खिळावन धरतात.
कोणें घडयल्ल्यो काय ह्यो
चौकोनी शटकोनी आकाराच्यो
फास्क्यो
म्हजे आज्जेन, आवयन
काय म्हज्या पापाले काणयेंतल्या
त्या दिग्ग काळ्या काळपुरसान
    तोडून फोडून उडोवच्यो
    दिसतात ह्यो सगल्यो
    फास्क्यो
    वीट वीट येता ह्या
    सगल्या फास्क्यांचो
    हांव तांतुंतले खंयचेच
    फास्कॆंत सारकें
    बसना!

काकासाहेबांच्यो दोन चिटी

नवी दिल्ली
२२-९-६७

प्रिय रवीन्द्र,

तुमचें १८-९-चें पत्र मिळालें.

जपान वरील पुस्तक पूर्ण केल्यानंतरच दुसऱ्या कामांत पडायचें हा तुमचा निश्चय उत्तम आहे आणि योग्यही आहे. तशांतही कोंकणी परिषदेसाठीं मुंबईला यावें लागलें तर वसंतरावांना भेटा. Cultural History of Japan हें पुस्तक मी वसंतरावांजवळ ठेवीन.

'राष्ट्रभारती'च्या पांच प्रती तुमच्या नांवे पाठवायला मी जगदीश वोरांना लिहिलें आहे. आणि तुमच्या 'मेहनताण्या'चा चेकही पाठवायला सांगितलें आहे. तुमी सध्या जपानचें प्रवासवर्णन लिहिण्यांत दंग आहांत हें ही मी त्यांना कळवून सांगितले आहे कीं रवीन्द्र तें आपल्या जन्मभाषेंत, कोंकणींत लिहीत असले तरी त्याचें मराठी हिन्दी गुजराती स्वत: तेच करून देऊं शकतील. तेव्हां त्याचें हिन्दी करायला तुम्ही त्यांना विनंती करा. नवजीवन, वोरा किंवा सस्ता साहित्य सारखे प्रकाशक घरचेच असले तरी अजमेरचे कृष्णा ब्रदर्सही घरचे प्रकाशक व्हावे!

तुम्हाला त्यांचे पत्र येईल.

मी तुम्हांला लिहिलें होतें की महाराष्ट्रवादी लोकांशी जुळवून घेतां येत असेल – त्यात गोव्याचे हित व्यवस्थित सांभाळलें जात असेल आणि कोंकणीला सन्मानपूर्वक मान्यता असेल – तर तुम्ही समन्वयवृत्ती धारण करून राजकीय संघर्ष मिटवावा. कवींशी या बाबतींत विस्ताराने चर्चा करा आणि माझी ही भूमिका तुम्हा लोकांना पटली तर जाहीर हीं करून टाका कीं काकासाहेबांनी असा सल्ला दिल्यामुळें आम्ही तो श्रद्धापूर्वक स्वीकारतों.

जपान सोडण्यापूर्वीं तुम्ही फुजीई गुरुजींना भेटलें पाहिजे ही माझी सूचना तुम्ही अमलांत आणली हें फार उत्तम केलें. त्यांचेशीं झालेल्या चर्चेचें 'गांधीवादी लोकांनी आपल्या सरकारचा विरोध केला पाहिजे' या एका वाक्यांत शरदने वर्णन केलें. शरदपेक्षां तुम्हीच जरा विस्ताराने लिहिलें आहे.

तुमचें जपानवरील पुस्तक पूर्ण झाल्यानंतरच मी जपानवर लिहीन. माझ्या पुस्तकांत प्रवासवर्णन फारसें असणार नाहीं. प्रजाकीय पातळीवर भारत जपान मैत्री कशी आणि कां वाढविली पाहिजे हेंच त्यांत अधिक येईल. तुमच्या पुस्तकांत आपण बरोबरीने केलेला प्रवास, निरनिराळ्या लोकांशी झालेल्या आपल्या चर्चा या गोष्टींबरोबर जपानचा इतिहास, आजची स्थिती, लोकजीवन वगैरे सर्व आलें पाहिजे. माझें पुस्तक सप्लेमेन्ट सारखें राहील. या रीतीनेच दोन्ही पुस्तकें आपापल्या स्थानीं शोभतील.

कोकणीच्या बरोबर त्याचें मराठी करीत जा आणि मराठी मला पाठवत जा.

चि. सरोजची 'इन दिनों' ही पत्रमाला तिनें आज पूरी केली.

काकांचे सप्रेम
वंदे मातरम्

नवी दिल्ली १९-११-६७

प्रिय रवीन्द्र,

भिक्खु वातानाबे, तोकुओ-सान आणि मात्सुए – जपानची ही त्रिपुटी तुमच्या पाहुणचारावर खुश होती. या लोकांचे हॉटेल बील आपण देण्याइतके आपण धनवान नाही याची खंत बाळगण्याचें कारण नाही. आपण असले स्टँडर्ड स्वीकारूंच नयेत. तुमच्याकडे आतां आणखीही जपानी येतील जातील.

जपानवरील तुमचें पुस्तक केव्हांही पूर्ण होवो, तुमचा जपान विषयक अभ्यास चालू राहिला पाहिजे. महायान पंथाचा प्रारंभ विचित्र काळीं झाला. त्याचे नऊ ग्रंथ आहेत. सदोष संस्कृत मध्यें, विचित्र शैलींत लिहिले गेलेले. त्यांत मंत्रशास्त्रही घुसलें आहे.

युरोप अमेरिकेंतील लोक बौद्ध धर्म स्वीकारतात तेव्हां कालग्रस्त आणि अनुपयुक्त Orthodox बाबी गौण करून किंवा टाळून प्राणवान प्रधान तत्त्वांचा पुरस्कार करतात. त्यासाठीं त्यांचे ग्रंथ पाहिले पाहिजेत. या सर्वांचा अध्वर्यु खिस्मस हंफ्रेस हा आहे. त्याचें Via Tokyo पुस्तक अवश्य वाचावें. डॉ. सुझुकींची बायको अमेरिकन आहे. तीही चांगले लिहिते. आपले फुजीई गुरुजी कट्टर रुढीवादी. त्यांना सुधारणें सोपें नाहीं. त्यांना बुजवूनही चालणार नाहीं. आपण त्यांना समजावण्याचा प्रयत्न करूं की भारतांत तुम्ही तुमचा आग्रह मऊ केला पाहिजे. धर्मानंद कोसंबी स्वत: हिनयानी होते. पण त्यांना महायानाची कदर होती. म्हणून त्यांनी शान्तिदेवाचार्यांच्या 'बोधिचर्यावतार' या पुस्तकाचा पुरस्कार केला. धर्मानन्दांच्या गोव्याने गोव्यांत कोठें तरी स्तूप उभा केला तर त्याच्या आधारावर तेथें हिनयान-महायानाचा समन्वय करतां येईल. आणि पुढें वेदान्तदर्शन आणि बौद्धदर्शन यांचाही समन्वय करूं. तुम्ही एडवर्ड कान्झे आणि एलियट यांचीं पुस्तकें वाचावीत. म्हणजे तुम्हाला आत्मविश्वासाने लिहितां बोलतां येईल.

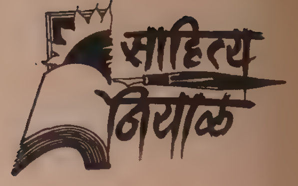
जीरो ओसारागीचें 'होम कमींग' मी वाचलेलें नाहीं. मी ७ ते १४ डिसेंबर मुंबईत असणार. तेवढ्यांत गोव्याहून मुंबईला येणारा कोणी सांपडावा. 'माकिओका सिस्टर्स' हेंही पुस्तक वाटल्यास पाठवा.

काकांचे सप्रेम
वंदे मातरम्

अक्षतां आनी अंतरनाद

केरळचे भुंयेंत फुलिल्ली कोंकणी कविता

नागेश करमली

बाब आर. एस. भास्कर आनी बाब शरतचंद्र शेणै हे दक्षिणेंत, केरळचे भुंयेंतल्यान वयर सरून नांवरुपाक आयिल्ले दोन कवी. दोगूय जाणांनी, आपणाले वैशिश्ट्यपूर्ण काव्यरचनेवरवीं, कोंकणी कवितेक आपणालें योगदान दिवपाचो प्रयत्न चलयला. हालींच तांच्या कवितांचे झेले उजवाडा आयल्यात.

अक्षतां

ह्या दोगांमदले भास्करबाब हे फाटल्या कांय वर्सांसावन कोंकणी कविता बरयत आसात. तांचो पयलो-वयलो कवितांझेलो **अक्षरां** १९९२ वर्सा उजवाडा आयलो. ते उपरांत १९९५त तांचो दुसरो झेलो **नक्षत्रां** प्रकाशीत जालो. आनी हालींच म्हळ्यार १९९७त तांगेलो तिसरो काव्यसंग्रह उजवाडा आयला ताचें नांव **अक्षतां**.

अक्षतांत वट्ट मेळून २० कविता आसात. ह्यो कविता वाचले उपरांत, **अक्षरां** आनी ते उपरांत **नक्षत्रां** ह्या झेल्यांनी कवितेच्या रुपान भास्करबाबान जी वाट चलपाचो यत्न केला तेच वाटेन ते आनीक इल्ले इल्ले फुडें गेल्यात, फुडें वचपाचो प्रयत्न करतात हें आपशींच जाणवता. ह्या कवितांनी जसो युगपरिवर्तनाच्या यात्रिकाक साद घाला तशेच तांचे मदल्यान समाजजिणे संबंधानूय कविचे उत्फरके उमाळे उकते जाल्यात. सैमाविशिंची कविची ओड आनी ताचेकडेन पळोवपाची कविची आपलिशी एक नदरय भास्करबाबाच्या कवितांचो एक खाशेलो गूणविशेश म्हणूंक जाय. केन्ना केन्ना हो कवी आत्ममनस्क जावन आपलेच भितर केंद्रित जावन रावता. कविची भास सादी, सोंपी. उतरावळ खूबशी चालंत आनी संवकळिची. हाका लागून खंयच शब्दांचे नाका जाल्ले खेळ दिसनात. कवी भायल्या भोवस्ताळ्यां परस अणभवांतल्यान तर्जून आयिल्ल्या भाव-भावनांक अदीक म्हत्व दिता. देखीक, **मा निषादा** हे कवितेंत सुरवेकूच कवी म्हणटा :

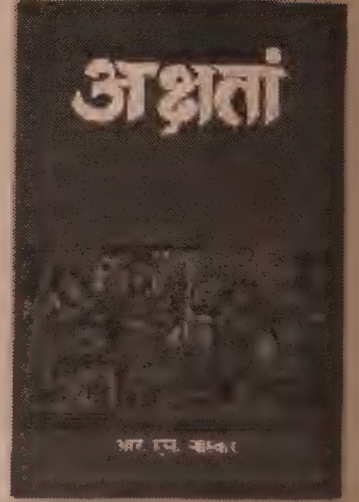
अहो
बळवंत उतरांनो
येयात –
तुमी म्हज्या वांगडा रावात

आनी कवितेच्या शेवटाक कवी बरयता :

जे हांगा हिंसा वावुरतात
सगट भियेवन थांबूंक जाय
जे हांगा दुष्टबळ हाताळटात
सगट निकळून पडूंक जाय.
देखून हांव
भायर सरतां —
म्हज्या वांगडा
तुमी येयात —
अहो
बळवंत उतरांनो.

कविची संवसाराकडेन पळोवपाची समाजीक जाणविकेची धार खूब खर. **युगपरिवर्तनाचो यात्री** हे पांच वांट्यांनी विभागिल्ले कवितेंत ही धार उकतेपणीं जाणवता. हे कवितेंत परिवर्तनाच्या सांगातांत कवी एक थीर असो आशावादी सूर प्रगटायता. कवी बरयता :

युगपरिवर्तनाच्या यात्र्या
तूं चल
अखेर तूं
आगळ्या वेगळ्या जाग्यार पांवतलो
थांगा नाळयेचो घुडघुडो पांवचो ना
थांगा रक्ताचो व्हाळ व्हांवचो ना
सपन तुजें
रुप्या वाटले भाशेन मळबार सोबतलें
तूं चल
युगपरिवर्तनाच्या यात्र्या.

आपणाल्या भावविश्वाची तार सैमरुपांकडेन जुळयतना "धतरेचीं सपनां / फांतोडेचीं ओंवळां / एक एक गळून पडून धतरेकच पांगुरतात" अशें भाव-चित्र रेखाटपी कवी भास्करबाब, **कोगुळा गो** हे कवितेंत, कोगळाक लेखून "तुज्या वांगडा उडूंक गो / मात हांव चुकलों — " अशें म्हणटात खरें. पूण "तुजो सूर / आपण्यान आपणायलो / तुजेच वरी / गायलो हांव" हेंय आत्मविस्वासान ते सांगतात. भास्करबाब हांचो आत्मविस्वास, **अक्षतां** ह्या कवितेंतल्या —

झोळी बोथट जावंचे फुडें
एक एक अक्षर शेणचे फुडें
ह्या भिकार्याल्या अक्षरांचीं
उडयतां हीं अक्षतां —

ह्या उतरांतल्या सारको कांयसो वेरेतना दिसलो तरी तांची जिविताकडेन पळोवपाची तरा मात तशी न्हय. "दीग दीग वाट म्हजी / चलून केन्ना / सोंपची न्हय" ही तांची खरी आस्त. ही आस्त काळजांत घेवनच ताची कविता फुडें चलल्या. **अक्षतां**क शरतचंद्र शेणै हांची, तांतल्या कवितांवरीच काव्यमय अशी प्रस्तावना लाभल्या.

अंतरनाद

शरतचंद्रबाब हांचो **अंतरनाद** हो तांगेल्या स्वतंत्रपणान रचिल्ल्या कवितांचो पयलोच संग्रह. संग्रह पयलोच आसलो तरी कवी म्हणून ते कोंकणी संवसाराक

फाटलीं कितलिशींच वर्सांसावन बरे वळखिचे जाल्ले आसात. **अंतरनाद** फाटल्या वर्सा उजवाडा आयलो. ते आदीं, १९८७ वर्सा तांचें **मीरा–जीवन आनी कवन** हें पुस्तक प्रकाशित जाल्लें. ह्या पुस्तकांत मीरेच्या साठ भजनांचो कोंकणी अणकार आनी वांगडाच मीरेची जिवीत काणीय दिल्ली आसा. ह्या पुस्तकाची खूब तोखणाय जाल्ली. मदें धा वर्सांवयर काळ गेलो आनी आतां शरतचंद्रबाबान **अंतरनाद** आमच्या हातांत दिला.

अंतरनादांतल्यो कविता पांच भागांनी वांटिल्ल्यो आसात. दर भागाचे आदीं विशयाची सुचोवणी दिवपी अशी दुसऱ्या संवसारनामेच्या व्यक्ती, कवी वा लेखकांची अवतरणां दिल्यांत. देखीक, दुसरो भाग सुरू जावंचे आदीं ''तू असीम! मैं सीमा का भ्रम'' हीं महादेवी वर्मा हांचीं उतरां वाचूंक मेळटात. ताचे सकला महात्मा गांधी हांचो एक विचार दिला. ह्या संग्रहाक नामनेचे बरोवपी बाब गोकुळदास प्रभू हांणी प्रस्तावना बरयल्या. प्रस्तावनेंत गोकुळदासबाबान संवसारीक – विशेश करून पश्चिमी काव्यसाहित्याचेर धांवती नदर भोंवडायत भोंवडायत कोंकणी कवितेकडेन येवन शरतचंद्रबाबाचे कवितेचो मूल्यामापणेचे नदरेन थाव घेवपाचो प्रयत्न केला. हो थाव घेतना गोकुळदासबाबान, अंतरनादांतली कविता ''जीण आनी मर्णावयले विचार, मनीसकुळांतलो संघर्श, वैयक्तिक अणभव, दैव संकल्प आनी भक्तीभाव आनी खास करून कवितेची अनुभूति'' अशे तिचे विशेश सांगून वळख करून दिल्या. एका उतरांत सांगचें तर हे कवितेची पत, एके विशिश्ट अशे वैचारीक थरावयले कवितेची असोच तांचो अर्थ घेवंचो पडटा. हे कवितेंत मोग, सैम, समाजजीण, जिणेअणभव हें सगळेंच एका वैचारिक पांवड्याचो तोल सांबाळून प्रगट जाता अशें दिसता. सुरवेकूच कवी कवितेक राबितो सोदतना ''रसिका, तुज्या काळजांत मरे / जाय माका राबितो!'' अशे आंवडे प्रगटावन आपणाली भूमिका स्पश्ट करता.

तशें पळोवंक गेल्यार सगळेच कवी वा बरोवपी जें कितें उरपासारकें बरयतात तें ताका खंय तरी काळजांत सुवात मेळची अशी सुप्त आस्त बाळगूनच बरयतात अशें म्हणूंक जाय. म्हजें काम बरोवप्याचें. बरयलें सोंपलें अशें कोणें तरी निर्लिप्तपणान म्हळें वा फेर्नांद पेसोआसारको पुर्तुगीज कवी जेन्ना ''कवी जावप हो म्हजो हावेस न्हय, ती म्हजी एकसुरेपणांत रावपाची तरा'' अशें म्हणटा तेन्नाय तीय भास काळजांत सुवात सोदपाच्याच यत्नाचो एक वेगळो प्रकार आसता. शरतचंद्रबाब तें इल्लें उकतेपणीं सांगतात इतलोच फरक. कारण काळजांत राबितो मागपी हो कवीय मदें मदें निर्लिप्तपणाची भावना उक्तायताच. **प्रार्थना** हे कवितेंत कवी म्हणटा:

वर मागीना, नाका प्रसाद
नाका कुंकूम, पुजे निवेद —
नाका पोरमळाचें गांद, विभूती
नाका संसाराची एकी संपत्ती —

कवी चिंतनात्मक थराचेर उबो रावन कवितेक साद घालता तेन्ना कितलेशेच अंतरनाद शब्दरूप घेतात. कवी फाटीं नदर मारता, ताचे अंतरयामी नदरेक आमचो भूतकाळ दिसता. कवी म्हणटा:

आदल्या पूर्विकांनी
उजो म्हणून पुजलो
सूर्य, चंद्र, भूंय, उदक
वारो म्हणून भजलो
नेति! नेति! म्हणून मागीर
दिलीं नवीं रुपां —
सारकीं जालीं नात!
तुजें सारकें जालें ना!

कविचे नदरेक एक विशिश्ट अशी थरावीक शीम ना. ती देश-प्रदेशाच्या बंधनांत रावना. **यरूशलें** (झेरूझालें) ही कविता ताची नाट. कवी बरयता:

यरूशलें!
काणी तुजी दुखदिणी!
झुजांची, विनाशांची.
विलापाचे वण्टेची.
खूंट मारून, खणखणून
कुटके केल्ल्या वांट्याची.

कविची नदर चार वशिंनी भोंवत आनी घुंवत आसा. **अपघात** हे कवितेंत कवी एक चित्र रेखाटता – परिस्थितिचें आनी सभावाचेंय. कवी म्हणटा:

मार्गार ट्रॅफिक जॅम
खीटांतल्यान वचून पळय:
स्कुटरीचो अपघात.
माथें फुटून
रगत व्हांवत एकलो
निर्जीव पडला तरनाटो.
स्कुटरीचो शब्द
थामलो ना
पेट्रोलूय व्हांवता —
सगळे जाण
पळयत स्तब्द.

हें चित्र तशें हालिंच्या काळार सामकें चालंत. पूण कविची नदर ताका अचूक शब्दरूप दिता. सैमाकडेनय कविची सलगी वैचारीक थरारच जाल्ली दिसता. **गुलाब** हे कवितेंत कविचे शब्द फुलावरी नाजूक जायनात. रोखठोक उतरांत कवी बरयता:

झाडार एक फूल...
कितलें सुंदर! कितलें सोबीत!
परमळीक, नाजूक, अप्रूप
नेणताशें हरदें ओडलां
ताजे लागीं वचून हांव राबलां
— तें म्हाका पळयना!

कविच्यो भावानुभूती एका वैचारीक, चिंतनाची कडा आशिल्ल्या थराचेर अभिव्यक्त जातात तेन्ना **पाकळेचो कीर** हे कवितेंतल्या उतरांनी कवी सांगून वता:

उरले नात ते खंयचेच खेळ
उरलो ना काळूय आतां
घूल, पेळ, भोंवर सगळे शेणून
घुसपलों आज जीणेच्या झुजांत!

शरतचंद्रबाबाचे कवितेचो संबंद शेकीं जिणेच्या झुजाकडेन. हें झूज सामान्या भायलें. ह्या सामान्या भायल्या झुजांत झुजत रावपी कवितेक वैचारीक सामर्थ्या बराबर काळजाचे खोलायेंतल्या भाव-स्वरांचीय जाण सतत दवरपाची गरज आसा इतलेंच सांगीनशें दिसता.

अक्षतां
आर. एस्. भास्कर
कोची १९९७
पानां ४४; मोल: रु. ५०/-

अंतरनाद
शरतचंद्र शेणै
कोची १९९७
पानां ९०; मोल: रु. ५०/-

JAAG MONTHLY, JUNE 1998

REGD. No. GOA 130

गोंय राज्याची

२१व्या शेंकड्याकडेन घोडदौड

- ☐ लोककल्याणाखातीर बांधिलकी
- ☐ फुकट पूण सक्तिचें शिक्षण
- ☐ भलायकेच्या सुविधांचो दुर्गम भागांत प्रसार
- ☐ उंचेलें तंत्रज्ञान, प्रदूशण विरयत आनी पर्यावरणाक पोषक अशे उद्येग
- ☐ उंचेलें दरडोई उत्पन्न
- ☐ वर्सुकी अर्थीक वाडीचो वेग ८ टक्के
- ☐ जबाबदार आनी पारदर्शी भौशीक प्रशासन
- ☐ मुळाव्यो सोयी विकसीत करपाखातीर खाजगी आस्थांपनांच्या सहभागाखातीर प्रोत्साहन
- ☐ तंरूण विधवा आनी निसर्गीक आपत्तग्रस्तांक अर्थीक आदार
- ☐ समृद्ध परंपरा आनी संस्कृतायेची जपणूक ही एक उत्कृश्ट देख
- ☐ जातीय बरेंपण

गोंय – एक अर्विल्लें कल्याणकारी राज्य

घटकराज्याचो ११वो वर्धापन दीस मनयता